

**ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΥΠΡΟΥ**

**ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Τραπεζική και Χρηματοοικονομική»**

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΜΑΣΤΕΡ

**ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ
ΣΥΣΤΗΜΑ ΣΗΜΕΡΑ (2018)**

ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ ΚΟΜΝΙΟΥ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΔΡ. ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΣΣΙΩΤΗΣ

ΑΘΗΝΑ, ΜΑΪΟΣ 2018

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	1
1. Βιβλιογραφική Επισκόπηση.....	3
2. Μεθοδολογία.....	5
3. Σύντομη επισκόπηση της ελληνικής οικονομικής κρίσης	7
4. Τρόποι εποπτείας τραπεζικού συστήματος.....	13
4.1 Η τραπεζική εποπτεία σε διεθνές επίπεδο	13
4.2 Η τραπεζική εποπτεία σε ευρωπαϊκό επίπεδο	17
4.3 Εποπτεία στην Ελλάδα.....	20
5. Τραπεζικές συγχωνεύσεις και εξαγορές	27
6. Ανακεφαλαιοποίηση – ρευστότητα.....	32
6.1 Το πρόβλημα της ρευστότητας.....	32
6.2 Ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών.....	42
7. Μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα – μη εξυπηρετούμενα δάνεια («κόκκινα δάνεια».).....	47
9. Σύνοψη – Μελλοντικές προοπτικές.....	55
Βιβλιογραφία.....	61
Κατάλογος Εικόνων.....	67

Περίληψη (300 Λέξεις)

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να εξετάσει την κατάσταση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος σήμερα, δηλαδή εν έτει 2018, δέκα χρόνια από το ξέσπασμα της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης και οκτώ χρόνια μετά την απαρχή της ελληνικής οικονομικής κρίσης. Για το σκοπό αυτό, μετά από μια σύντομη βιβλιογραφική επισκόπηση και μια διασαφήνιση της μεθοδολογίας που ακολουθείται, δίνεται μια συνοπτική επισκόπηση της ελληνικής οικονομικής κρίσης. Η επισκόπηση αυτή προσφέρει ένα αναγκαίο πλαίσιο κατανόησης για την πραγμάτευση των επιμέρους πτυχών του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, η οποία γίνεται στα επόμενα κεφάλαια.

Πιο συγκεκριμένα, εξετάζονται κατά σειράν οι τρόποι εποπτείας του τραπεζικού συστήματος σε ελληνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, οι συγχωνεύσεις και οι εξαγορές τραπεζικών ιδρυμάτων, το ζήτημα της ρευστότητας και των ανακεφαλαιοποιήσεων και, τέλος, το πρόβλημα των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων και των «κόκκινων δανείων». Η εξέταση των ζητημάτων ολοκληρώνεται με το κεφάλαιο της Σύνοψης-Προοπτικών, όπου αφενός μεν γίνεται μια ανακεφαλαίωση των βασικών συμπερασμάτων κάθε κεφαλαίου και αφετέρου επιχειρείται μια σκιαγράφηση των μελλοντικών προοπτικών του ελληνικού τραπεζικού συστήματος υπό το φως των πιο πρόσφατων εξελίξεων και στοιχείων.

Κατά την εξέταση των επιμέρους ζητημάτων υιοθετείται μια ιστορική προσέγγιση. Η συγκροτημένη ιστορική επισκόπηση των εξελίξεων κατά τα τελευταία δέκα χρόνια είναι πολύ σημαντική για την κατανόησή τους, λόγω της μεγάλης πυκνότητας των γεγονότων, αλλά και του ιδιαίτερα σύνθετου χαρακτήρα τους. Μέσα από την πραγμάτευση των ζητημάτων γίνεται σαφές ότι τα τελευταία δέκα χρόνια το ελληνικό τραπεζικό σύστημα διήλθε μέσα από δραματικές αλλαγές και τεράστιους κινδύνους. Στο πλαίσιο ενός ριζικά αναδιαμορφωμένου πλέον τραπεζικού χάρτη, οι ελληνικές τράπεζες έχουν να αντιμετωπίσουν ένα δύσκολο ευρωπαϊκό και διεθνές περιβάλλον, αλλά και μια ακόμα πιο δυσχερή οικονομική κατάσταση στο εσωτερικό της Ελλάδας. Μέσα σε αυτές τις συνθήκες, το νέο ελληνικό τραπεζικό σύστημα καλείται να ανακάμψει

και να συμβάλει ουσιαστικά σε ένα πιο ευοίωνο οικονομικό μέλλον για τη χώρα.

Εισαγωγή

Σκοπός της παρούσας διατριβής είναι να εξετάσει την κατάσταση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος σήμερα. Η παρούσα αυτή κατάσταση έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς βρισκόμαστε ήδη σχεδόν δέκα χρόνια μετά το ξέσπασμα της διεθνούς οικονομικής κρίσης, η οποία επηρέασε βαθιά την οικονομική και τραπεζική πραγματικότητα και της χώρας μας. Όσον αφορά ειδικότερα το ελληνικό τραπεζικό σύστημα, η κρίση που εκδηλώθηκε στην Ελλάδα από το 2009 και εξής προκάλεσε σε αυτό μεγάλες αλλαγές και κλυδωνισμούς.

Πιάνοντας το νήμα από την αρχή της διεθνούς κρίσης, είναι σαφές ότι ως τις αρχές του 2007 παρατηρούνταν μια ραγδαία ανάπτυξη του χρηματοπιστωτικού συστήματος στον δυτικό κόσμο. Η ανάπτυξη αυτή ήταν απόρροια της διαρκούς επέκτασης των διαφόρων κλάδων και υπηρεσιών του χρηματοπιστωτικού συστήματος γενικότερα και των τραπεζών ειδικότερα. Το ολόένα και πιο σύνθετο αυτό περιβάλλον δεν προσέφερε μόνο νέες και ποικίλες προοπτικές κερδοφορίας, αλλά αποτέλεσε και σημαντική πηγή κινδύνων για τα διάφορα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Παρά τις προειδοποιήσεις των διεθνών εποπτικών οργανισμών για τους κινδύνους που ελλοχεύουν, το χρηματοπιστωτικό σύστημα γινόταν ολοένα πιο ευάλωτο και ασταθές. Έτσι λοιπόν, η χρηματοοικονομική κρίση ξέσπασε τον Αύγουστο του 2007 στις ΗΠΑ και κορυφώθηκε το φθινόπωρο του 2008, αρχικά με τα ενυπόθηκα στεγαστικά δάνεια που είχαν δοθεί και στη συνέχεια με την κατάρρευση της επενδυτικής τράπεζας Lehman Brothers. Οι δυσμενείς εξελίξεις ήταν ραγδαίες, αφού η χρηματοπιστωτική κρίση των ΗΠΑ μετεξελίχθηκε σε παγκόσμια προκαλώντας τη μεγαλύτερη οικονομική ύφεση παγκοσμίως μετά το 1930. Οι συνέπειες ήταν δυσμενείς για τις περισσότερες οικονομίες. Έτσι και στην Ευρώπη κλονίστηκε η σταθερότητα των χωρών της Ευρωζώνης και ειδικότερα επηρέασε αρνητικά τις ευάλωτες οικονομίες του Νότου και βεβαίως την τρωτή δημοσιονομική κατάσταση της Ελλάδος (ΤτΕ 2014).

Το τραπεζικό σύστημα, το οποίο ανήκει στο ευρύτερο χρηματοπιστωτικό σύστημα κάθε χώρας, είναι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που καθορίζουν την οικονομική κατάσταση της εκάστοτε χώρας. Για την ανάπτυξη της οικονομίας είναι απαραίτητη η ρευστότητα για τις οικονομικές και

εμπορικές συναλλαγές μεταξύ των επιχειρήσεων και των κρατών. Η εύρωστη οικονομία είναι αλληλένδετη με ένα υγιές τραπεζικό σύστημα, το οποίο όταν κλονίζεται δημιουργεί τριγμούς στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας. Αφού εκδηλώθηκε η χρηματοπιστωτική κρίση το 2008 σε παγκόσμιο επίπεδο, είχαμε δραστικές αλλαγές. Έτσι οι νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν έπληξαν σοβαρά τις χώρες με μεγάλες διαρθρωτικές ανισοροπίες. Στην Ελλάδα η διεθνής κρίση είχε σοβαρές επιπτώσεις στον δημοσιονομικό τομέα. Οι αγορές, μέσα στο πλαίσιο του επαναπροσδιορισμού του πιστωτικού κινδύνου και κινδύνου της χώρας, έθεταν διαρκώς νέους, επαχθέστερους όρους δανεισμού, οι οποίοι σταδιακά έγιναν απαγορευτικοί (Χαρδούβελης, 2009).

Εκτός αυτού, η παρατεταμένη ύφεση της ελληνικής οικονομίας έχει προκαλέσει εκτίναξη των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Η απόσυρση των αποταμιεύσεων από τους καταθέτες προς κατανάλωση ή προς αναζήτηση ασφαλέστερων τρόπων διαφύλαξης ή επένδυσής τους προκάλεσε έντονο πρόβλημα στις τράπεζες. Έτσι προκειμένου να μειωθεί το δημόσιο χρέος και να επιβιώσει η οικονομία έπρεπε να επανακαθοριστούν στόχοι και να πραγματοποιηθούν δραστικές αλλαγές. Το 2010 λοιπόν, η κυβέρνηση και το ΔΝΤ συμφώνησαν και υπέγραψαν το πρώτο Μνημόνιο Οικονομικών και Χρηματοπιστωτικών Πολιτικών. Τα προγράμματα που ακολούθησαν εξασφάλισαν τη χρηματοδότηση της ελληνικής οικονομίας, χωρίς την οποία η χρεοκοπία θα ήταν αναπόφευκτη. Αντιλαμβανόμαστε ότι η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση που εκδηλώθηκε το 2008 σε συνδυασμό με τη δημοσιονομική κατάσταση της Ελλάδος δημιούργησε ανυπολόγιστες ζημιές και στις τράπεζες. Κατά συνέπεια, το ερευνητικό αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι μεγάλης σημασίας διότι έχει σκοπό να καταδείξει την κατάσταση, στην οποία βρίσκεται το ελληνικό τραπεζικό σύστημα μετά από οκτώ χρόνια κρίσης. Γι' αυτό τον λόγο είναι σημαντικό να γίνει μια αποτίμηση της κατάστασης και των μελλοντικών προοπτικών των ελληνικών τραπεζών (ΕΕΤ 2011).

1. Βιβλιογραφική Επισκόπηση

Οι εξελίξεις στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα κατά τα χρόνια της κρίσης έχουν απασχολήσει ένα πλήθος μελετών, μονογραφιών, άρθρων και μεταπτυχιακών εργασιών τόσο συμβατικής όσο και ηλεκτρονικής μορφής. Ένα πολύ σημαντικό σώμα πηγών για τον ερευνητή είναι αναμφίβολα οι εκθέσεις της Τράπεζας της Ελλάδος, καθώς και οι παρεμβάσεις (άρθρα, ομιλίες, λοιπές συμβολές) των Διοικητών και Υποδιοικητών. Σε αρκετά σημεία της παρούσας εργασίας ανατρέχουμε σε αυτές τις εκθέσεις και συμβολές, από τις οποίες αντλεί κανείς πολύτιμα και αξιόπιστα στοιχεία για την εξέλιξη των τραπεζικών δεικτών και άλλων μεγεθών της οικονομίας. Εκτός αυτού, οι μονογραφίες του νυν Υποδιοικητή της ΤτΕ Ι. Α. Μουρμούρα *Η διπλή κρίση* (Μουρμούρας 2015) και *SPEECHES on Monetary Policy and Global Capital Markets 2015-2017* αποτελούν τα βασικά έργα αναφοράς για την εξέλιξη της ελληνικής οικονομικής και τραπεζικής κρίσης. Παράλληλα, εξίσου σημαντικά είναι και τα στοιχεία που παρέχονται μέσα από τις ηλεκτρονικές δημοσιεύσεις της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών, αλλά και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας.

Γενικότερα εισαγωγικά στοιχεία για το τραπεζικό σύστημα σε ελληνικό και διεθνές επίπεδο παρατίθενται σε αξιόλογες μονογραφίες των τελευταίων ετών (π.χ. Αγγελόπουλος 2013· Συριόπουλος & Παπαδάμου 2014). Επίσης, εμπειριστατωμένες μελέτες για τις διάφορες φάσεις της κρίσης και τις προοπτικές ανάκαμψης εκπονήθηκαν και στο πλαίσιο φορέων, όπως το ΕΒΕΑ (π.χ. Σαρδελής 2013). Παράλληλα, ενδιαφέρουσες συνόψεις πολλών πτυχών του τραπεζικού συστήματος, καθώς και χρήσιμες μελέτες περίπτωσης, μπορεί κανείς να βρει σε ορισμένες από τις μεταπτυχιακές εργασίες που εκπονήθηκαν προς τον σκοπό αυτό τα τελευταία χρόνια (π.χ. Σελεβάκου & Ψιμοπούλου 2013· Ξένου 2014· Λαμπροπούλου, 2016· Μουστάκη 2016· Γκινάλα 2018).

Περαιτέρω, πολλές υπήρξαν τα τελευταία χρόνια και οι αξιόλογες διαδικτυακές δημοσιεύσεις, είτε στις ηλεκτρονικές εκδόσεις εφημερίδων είτε σε ιστοτόπους οικονομικού και τραπεζικού περιεχομένου (π.χ. Ναυτεμπορική, Καθημερινή, Bankingnews, Capital.gr, Liberal.gr). Οι συμβολές αυτές προσφέρουν σημαντικά στοιχεία για την έρευνα, αλλά παράλληλα μεταδίδουν και τον παλμό της εκάστοτε στιγμής και συγκυρίας.

2. Μεθοδολογία

Στα κεφάλαια που ακολουθούν θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε την παρούσα κατάσταση του ελληνικού Τραπεζικού Συστήματος υπό το πρίσμα των ανωτέρω αναφερθέντων αξόνων. Είναι σημαντικό, ωστόσο, της ανάπτυξης των αξόνων αυτών να προηγηθεί μία σύντομη επισκόπηση της ελληνικής χρηματοπιστωτικής κρίσης. Κατά συνέπεια το αμέσως επόμενο κεφάλαιο θα αφιερωθεί σε αυτή την επισκόπηση.

Ακολουθώντας, για κάθε έναν από τους θεματικούς άξονες που δώσαμε πιο πάνω τον θεωρητικό ορισμό (τρόποι εποπτείας, συγχωνεύσεις, ανακεφαλαιοποίηση-ρευστότητα, μη εξυπηρετούμενα δάνεια) θα αναπτυχθεί σε ξεχωριστό κεφάλαιο το ιστορικό των εξελίξεων. Θεωρούμε ότι είναι χρήσιμο να αναλύσουμε τα διαθέσιμα στοιχεία μέσα από ένα ιστορικό πρίσμα, καθώς με αυτό τον τρόπο θα καταδειχθεί η σταδιακή εξέλιξη των πραγμάτων. Στο τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας θα κάνουμε μια αποτίμηση της κατάστασης και θα συνοψίσουμε τις παρατηρήσεις μας, αναφερόμενοι στις μελλοντικές προοπτικές.

3. Σύντομη επισκόπηση της ελληνικής οικονομικής κρίσης

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση που ξέσπασε στις ΗΠΑ το 2007 επεκτάθηκε και στην Ευρώπη και βεβαίως επηρέασε τις τράπεζες στην ευρωζώνη, οι οποίες ήταν και οι ίδιες εκτεθειμένες σε επενδύσεις στεγαστικών δανείων και «τοξικά» ομόλογα. Οι αιτίες της κρίσης, στην οποία οδηγήθηκε η αμερικανική οικονομία, έχουν συνάφεια με τις χρόνιες παθολογίες που δημιούργησαν την κρίση και στην ελληνική οικονομία. Ήταν αδύνατον να μείνει ανεπηρέαστη η ελληνική οικονομία και δη το ελληνικό τραπεζικό σύστημα, αφού στην περίπτωση της Ελλάδος το μεγάλο πρόβλημα ήταν το υπέρογκο δημοσιονομικό χρέος, η μεγάλη έκταση του δημόσιου τομέα, ο κατακερματισμός της παραγωγικότητας και του πρωτογενή τομέα. Αφού λοιπόν η Ελλάδα δεν είχε σταθερές βάσεις ως προς την οικονομία της, δημιούργησε πρόβλημα και στις άλλες χώρες της ευρωζώνης, αφού υπήρξε κίνδυνος διάχυσης της χρηματοπιστωτικής κρίσης μέσα στο πλαίσιο του ευρωσυστήματος. Η πιστοληπτική αξιοπιστία της Ελλάδας μειώθηκε και αυτό είχε ως συνέπεια τη μείωση της ρευστότητας, αλλά και των επενδύσεων, ενώ κατέστησε δύσκολη και εν τέλει αδύνατη τη χρηματοδότηση της χώρας από τις αγορές (ΤτΕ 2014).

Συνεπώς, οι μεγάλες ανισότητες στις οικονομίες των χωρών της ευρωζώνης, αλλά και το αναποτελεσματικό ρυθμιστικό πλαίσιο εποπτείας του χρηματοπιστωτικού συστήματος συνέβαλαν στη μετάδοση της παγκόσμιας κρίσης και στην Ελλάδα. Επίσης, η προβληματική ελληνική οικονομία, καθώς και οι πολιτικές των κυβερνήσεων οδήγησαν τη χώρα σε υπερβολικό δημόσιο χρέος, με κύριες αιτίες τη χαμηλή ανταγωνιστικότητα, τη φοροδιαφυγή και τη κατασπατάληση του δημόσιου χρήματος.

Οι νέες αυτές συνθήκες, καθώς και οι εξελίξεις στο πολιτικό και οικονομικό επίπεδο από το 2010 μέχρι σήμερα, οδήγησαν τη χώρα πολλές φορές στο χείλος της χρεοκοπίας. Η δυσλειτουργία των χρηματοπιστωτικών αγορών συμπιέζει την οικονομική δραστηριότητα, συνεπώς η εξασθενημένη οικονομική δραστηριότητα μειώνει την κεφαλαιακή θέση του χρηματοπιστωτικού τομέα και την ικανότητά του να χρηματοδοτεί επιχειρήσεις και νοικοκυριά. Ενώ η μείωση των εγχώριων καταθέσεων μειωνόταν δραματικά και χωρίς να υπάρχει “plan b”,

οι ελληνικές τράπεζες προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους και να έχουν ρευστότητα, αύξησαν τη χρηματοδότησή τους από το ευρώσύστημα. Ως αποτέλεσμα λοιπόν, από τα 4 δισεκατομμύρια ευρώ που δανείστηκαν το 2008 η χρηματοδότηση εκτοξεύτηκε στα 118 δισεκατομμύρια ευρώ το 2011 (Το Βήμα 2012).

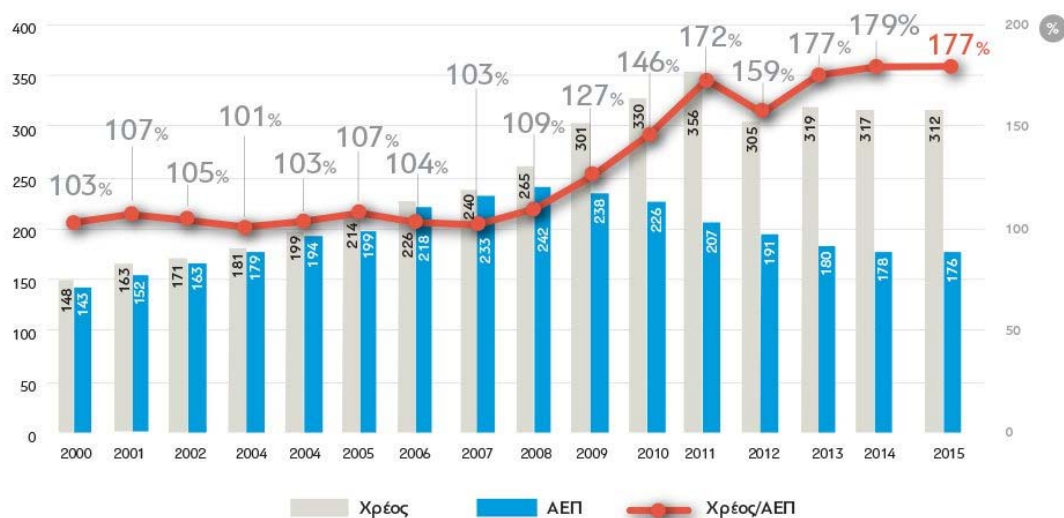
Σε ό,τι αφορά τη δημοσιονομική πολιτική, το δημόσιο χρέος συνέχιζε να υπερβαίνει κατά πολύ το όριο του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης (αφού το δημόσιο χρέος θεωρείται υπερβολικά αυξημένο εάν ξεπερνά το 60% του ΑΕΠ και δεν μειώνεται κατά 5% ετησίως). Ενώ τα κράτη μέλη της ΕΕ με βάση το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ) δεσμεύτηκαν να διατηρούν το χρέος και τα ελλείμματά τους κάτω από τα προβλεπόμενα όρια, δηλαδή το δημοσιονομικό έλλειμμα του εκάστοτε κράτους-μέλους δεν μπορεί να υπερβαίνει το -3% του ΑΕΠ. Συνεπώς, όταν δεν τηρούνται τα ανωτέρω όρια τότε εφαρμόζεται η «διαδικασία του υπερβολικού ελλείμματος». Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την επιβολή κυρώσεων, ώστε να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα για τη διόρθωση της προβληματικής κατάστασης (Eurostat 2017).

Προκειμένου λοιπόν να αποφευχθεί η περαιτέρω μετάδοση της κρίσης και στις χώρες του νότου της ευρωζώνης, οι οποίες αντιμετώπιζαν και κάποιες συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν πρόβλημα στις οικονομίες τους, όπως η Ιταλία, Πορτογαλία και Ισπανία, η ΕΚΤ, η ΕΕ και το ΔΝΤ αποφάσισαν να παράσχουν ένα πακέτο βοήθειας στην Ελλάδα, ύψους 110 εκ. ευρώ. Αυτό ήταν το 1ο Μνημόνιο, το οποίο δέσμευε την ελληνική κυβέρνηση να προχωρήσει σε διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις και δημοσιονομικές περικοπές, ώστε να μειωθεί το δημόσιο έλλειμμα. Ένα χρόνο αργότερα, τον Ιούλιο του 2011, αφού το χρέος παρέμενε σχεδόν αμετάβλητο, η ελληνική κυβέρνηση υποχρεώθηκε, μέσω ενός πρόσθετου προγράμματος, να λάβει δραστικότερα μέτρα, όπως περικοπές σε μισθούς και συντάξεις, καθώς και να προβεί σε πώληση της δημόσιας περιουσίας, ώστε το χρέος να μπορέσει να καταστεί βιώσιμο. Το φθινόπωρο του ίδιου έτους υπογράφηκε το 2ο Μνημόνιο (πακέτο οικονομικής βοήθειας 130 εκατομμυρίων ευρώ), το οποίο περιελάμβανε νέα μέτρα δημοσιονομικής πολιτικής, όπως αναδιάρθρωση του δημόσιου χρέους με απομείωση (κούρεμα) 50%, καθώς και μείωση των ελληνικών ομολόγων κατά 50%. Επιπλέον, προέβλεπε για τις

ελληνικές τράπεζες να ανακεφαλαιοποιηθούν με ποσό ύψους 30 δισεκατομμυρίων ευρώ.

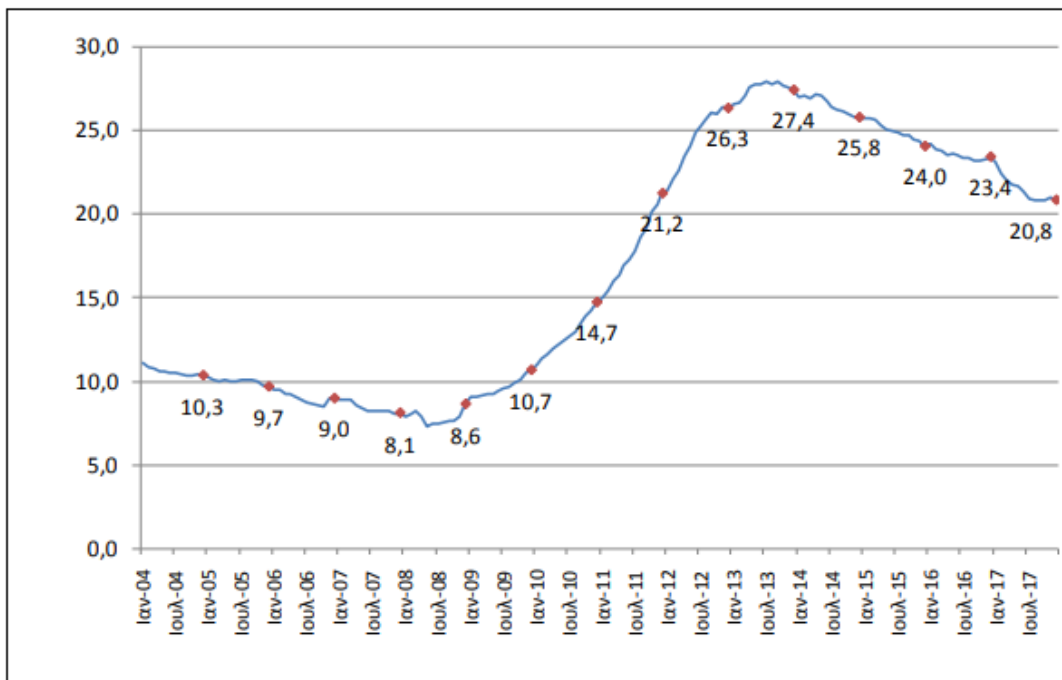
Οι επιπτώσεις των δημοσιονομικών μέτρων ήταν άμεσα εμφανείς στην πραγματική οικονομία, η οποία συρρικνώθηκε, με την ανεργία να εκτοξεύεται στο 20%, τις επιχειρήσεις να βλέπουν δραματική μείωση στο τζίρο τους, με συνέπεια να βάζουν λουκέτο η μία μετά την άλλη και τις ληξιπρόθεσμες οφειλές προς τις τράπεζες και το δημόσιο να εκτινάσσονται στα ύψη. Τα νέα μέτρα που ελήφθησαν τις επόμενες χρονιές 2013-2014, βύθισαν ακόμη περισσότερο την οικονομία στην ύφεση, με τη μείωση της κατανάλωσης και των επενδύσεων. Καθώς αυξανόταν η ανεργία, ελαττώνονταν οι εισροές καταθέσεων στις ελληνικές τράπεζες με συνέπεια να αυξάνονται τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών, μειώνοντας δραματικά την ρευστότητα των τραπεζών (Κορμά 2016).

Διάγραμμα: Το δημοσιονομικό έλλειμμα της Ελλάδος το διάστημα 2001-2015

Εικ. 1. Διάγραμμα: Εξέλιξη του δημοσιονομικού ελλείμματος της Ελλάδας από το 2001 (ένταξή της στο ευρώ), έως το 2015 ως % του ΑΕΠ.

Γράφημα 1: Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας κατά μήνα, Δεκέμβριος 2004 – 2017

Οι τιμές που σημειώνονται στη καμπύλη αναφέρονται στο μήνα Δεκέμβριο κάθε έτους

Εικ. 2. Γράφημα: Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας κατά τον μήνα Δεκέμβριο από 2004-2017

Επιπρόσθετα, με την εκδήλωση της κρίσης στην Ελλάδα το 2009, η θεσμική ευθύνη της ΤτΕ, για τη διαφύλαξη της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας προσέλαβε τεράστιες διαστάσεις. Οι νέες συνθήκες απαιτούσαν τη λήψη δραστικών μέτρων όπως:

1. την εξασφάλιση ρευστότητας στο τραπεζικό σύστημα,
2. την ενίσχυση της εποπτείας των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και την επιβολή αυστηρότερων κανόνων,
3. την αξιολόγηση της αυτόνομης βιωσιμότητας των τραπεζών και τον προσδιορισμό των κεφαλαιακών τους αναγκών,
4. την εξασφάλιση των απαιτούμενων κεφαλαίων, μέσω του Προγράμματος Στήριξης, για την ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών,
5. τη διαμόρφωση θεσμικού πλαισίου για την εξυγίανση των πιστωτικών ιδρυμάτων,
6. την πλήρη αναδιοργάνωση του τραπεζικού συστήματος

Με τις ανωτέρω επιδιώξεις οι τράπεζες θα μπορούσαν να ανταποκριθούν στις νέες ακραίες συνθήκες (ΤτΕ, 2014:161).

Επιπρόσθετοι κλυδωνισμοί προέκυψαν και μέσα από τις πολιτικές εξελίξεις, καθώς με την εκλογή του ΣΥΡΙΖΑ στην Κυβέρνηση τον Ιανουάριο του 2015 ξεκίνησε μία νέα φάση της ελληνικής κρίσης. Στις 30 Ιανουαρίου του ίδιου έτους ορκίστηκε η νέα κυβέρνηση με Υπουργό Οικονομικών τον Γ. Βαρουφάκη, η συγκρουσιακή πολιτική του οποίου οδήγησε την διαπραγμάτευση με τους Ευρωπαίους εταίρους σε αδιέξοδο και την χώρα εν τέλει σε δημοψήφισμα. Καταρχάς, τον Φεβρουάριο 2015 η ΕΚΤ είχε ανακοινώσει ότι πλέον δεν θα δεχόταν ως εγγύηση τα ελληνικά κρατικά ομόλογα. Τα νέα δεδομένα εκτίναξαν τον ΕΛΑ (Emergency Liquidity Assistance) και ανάγκασαν τον Πρωθυπουργό Α. Τσίπρα έχοντας τη λαϊκή εντολή για συνέχιση της σκληρής διαπραγμάτευσης. Στις συζητήσεις μεταξύ Κυβέρνησης και Τρόικας συζητούνταν έντονα και η πιθανότητα του Grexit, το οποίο θα ήταν εξαιρετικά οδυνηρό για την Ελλάδα. Τον Μάρτιο του 2015 ο οίκος Fitch, υποβάθμισε την ελληνική οικονομία κατά 3 βαθμίδες από Β σε CCC, καταδεικνύοντας την κρισιμότητα της κατάστασης. Στις 26 Ιουνίου 2015 ανακοινώθηκε από τον Πρωθυπουργό δημοψήφισμα για τις 5 Ιουλίου του ίδιου έτους, με ερώτημα εάν θα συνεχιστεί η διαπραγμάτευση και αποδοχή νέων σκληρότερων μέτρων. Αυτό είχε ως συνέπεια, να επικρατήσει πανικός μεταξύ των πολιτών, ενώ άρχισαν να σχηματίζονται ουρές στα πρατήρια βενζίνης και στα ATM (bank run).

Για να αποφευχθεί το χειρότερο σενάριο επιβλήθηκαν έλεγχοι στην διακίνηση κεφαλαίων (Capital Controls) με ημερήσιο όριο τα 60 ευρώ. Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος με ποσοστό 61,34% υπέρ του «όχι» οδήγησε στην παραίτηση του Υπουργού Οικονομικών. Οι πιστωτές συνέχιζαν να κρατούν σκληρή στάση παρά το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος. Η ΕΕ στις 7 Ιουλίου 2015 έστειλε τελεσίγραφο για συμφωνία με Μνημόνιο ή Grexit (Κουγιάννου 2015). Από τότε μέχρι σήμερα συνεχίζεται η εφαρμογή του 3^{ου} Μνημονίου με σταθεροποιητικά αποτελέσματα για την ελληνική οικονομία. Στο πλαίσιο αυτό κατέστη δυνατή η χαλάρωση και των Capital Controls με τελευταία σχετική ρύθμιση τον Φεβρουάριο 2018. Με αυτή την κίνηση οι αρχές στοχεύουν στην πλήρη άρση των περιορισμών το συντομότερο δυνατόν διασφαλίζοντας τη

χρηματοοικονομική σταθερότητα (Ναυτεμπορική 2018). Το 3^ο μνημόνιο αναμένεται να ολοκληρωθεί το καλοκαίρι του 2018 με την επόμενη μέρα για την ελληνική οικονομία να παραμένει ακόμη αβέβαια.

4. Τρόποι εποπτείας τραπεζικού συστήματος

Οι περιπέτειες του ελληνικού τραπεζικού συστήματος τα τελευταία χρόνια συνδέονται, μεταξύ άλλων, και με το γενικότερο ζήτημα της τραπεζικής εποπτείας. Στο κεφάλαιο αυτό θα προσπαθήσουμε καταρχάς να δώσουμε μια επισκόπηση της γενικότερης προβληματικής της τραπεζικής εποπτείας σε διεθνές επίπεδο και της σχέσης της με την οικονομική κρίση των τελευταίων 10 ετών. Ακολουθώντας, θα εξετάσουμε το πλαίσιο τραπεζικής εποπτείας εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τέλος θα εστιάσουμε στην διάρθρωση της χρηματοοικονομικής εποπτείας στην Ελλάδα.

4.1 Η τραπεζική εποπτεία σε διεθνές επίπεδο

Η θεσμοθέτηση και εφαρμογή ενός διεθνοποιημένου κανονιστικού πλαισίου για την εύρυθμη λειτουργία των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων βρίσκεται εδώ και πολλές δεκαετίες στο επίκεντρο πολλών οικονομικών συζητήσεων. Ένας βασικός λόγος για αυτό είναι ο ίδιος ο διεθνοποιημένος πλέον χαρακτήρας των οικονομικών και χρηματοπιστωτικών συναλλαγών. Λόγω της διεθνούς χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης, η οποία ξεκίνησε κατά τα έτη 2007-2008 και συνεχίζεται ως σήμερα, η ανάγκη για ένα αποτελεσματικό, διεθνές ρυθμιστικό πλαίσιο των διαφόρων πτυχών του χρηματοπιστωτικού συστήματος αναδείχθηκε σε μείζον θέμα συζήτησης. Καθώς η εμφάνιση σοβαρών οικονομικών κρίσεων συνδέεται συνήθως με διάφορες μορφές ανορθόδοξων πρακτικών εκ μέρους των χρηματοπιστωτικών οργανισμών, η ύπαρξη ενός πλαισίου εποπτείας στοχεύει στην προστασία των αποταμιευτών-καταθετών, των επενδυτών-δανειοληπτών και των μετόχων από μια ενδεχόμενη αποσταθεροποίηση του συνολικού συστήματος (Συριόπουλος & Παπαδάμου 2014: 169).

Το 1988, οι νομισματικές και εποπτικές αρχές των τραπεζών των δώδεκα οικονομικά πιο ανεπτυγμένων χωρών-μελών της Επιτροπής της Βασιλείας προχώρησαν στην έκδοση του Συμφώνου της Βασιλείας για την κεφαλαιακή επάρκεια ([Basel Capital Accord ή Basel I] Αγγελόπουλος 2013: 802-803. Συριόπουλος & Παπαδάμου 2014: 173). Στην αφετηρία της πρωτοβουλίας αυτής βρισκόταν η ανησυχία των κεντρικών τραπεζών των συγκεκριμένων χωρών, ότι

τα κεφάλαια των διεθνών τραπεζών είχαν μειωθεί σε χαμηλά επίπεδα εξαιτίας του έντονου ανταγωνισμού και της παγκοσμιοποιημένης δραστηριότητας των κεφαλαιαγορών (Συριόπουλος & Παπαδάμου 2014: 173). Ως αποτέλεσμα, στόχος του πλαισίου εποπτείας Βασιλεία I ήταν η αντιμετώπιση του πιστωτικού κινδύνου μέσω της θέσπισης ελάχιστων κεφαλαιακών απαιτήσεων. Προτείνοντας έναν ελάχιστο ενιαίο δείκτη κεφαλαιακής επάρκειας, όπου τα ίδια κεφάλαια έπρεπε να είναι μεγαλύτερα ή ίσα του 8% του ενεργητικού της τράπεζας, το σύμφωνο Βασιλεία I συνιστούσε ένα σημαντικό βήμα στην προσπάθεια εναρμόνισης του διεθνούς εποπτικού συστήματος (Αγγελόπουλος 2013: 802-803. Συριόπουλος & Παπαδάμου 2014: 173). Αν και δέχτηκε και αρκετή κριτική, κατά τη δεκαετία του 1990 το σύμφωνο Βασιλεία I κατόρθωσε να καταστεί το παγκόσμιο πρότυπο της τραπεζικής εποπτείας σε περισσότερες από 100 χώρες, κάτι που μπορεί να θεωρηθεί ένδειξη ότι κατάφερε να ανταποκριθεί σε πραγματικές και ουσιαστικές ανάγκες (Συριόπουλος & Παπαδάμου 2014: 173).

Παρά ταύτα, το 1999, δηλαδή έντεκα μόλις χρόνια μετά την έκδοση του συμφώνου Βασιλεία I και μέσα σε ραγδαία μεταβαλλόμενες συνθήκες στον χρηματοοικονομικό χώρο, η Επιτροπή της Βασιλείας εξέδωσε πρόταση για ένα νέο κανονιστικό πλαίσιο ως προς την κεφαλαιακή επάρκεια των τραπεζικών ιδρυμάτων (Αγγελόπουλος 2013: 809 κ.ε. Συριόπουλος & Παπαδάμου 2014: 174). Το αναθεωρημένο αυτό εποπτικό πλαίσιο, το οποίο κλήθηκε να καλύψει τις αδυναμίες του προηγούμενου συμφώνου, δημοσιοποιήθηκε τον Ιούνιο του 2004 και ονομάστηκε Βασιλεία II (Basel II). Επεκτείνοντας τον στόχο της τραπεζικής εποπτείας, το νέο πλαίσιο στηρίχθηκε σε τρεις αμοιβαία αλληλοενισχυόμενους άξονες: α) τις ελάχιστες κεφαλαιακές απαιτήσεις, β) τον εποπτικό έλεγχο και γ) την πειθαρχία της αγοράς (Αγγελόπουλος 2013: 810, 813 κ.ε. Συριόπουλος & Παπαδάμου 2014: 174-175, γράφημα 6.1).

Σε ό,τι αφορά τις ελάχιστες κεφαλαιακές απαιτήσεις, ο νέος δείκτης κεφαλαιακής επάρκειας ενσωμάτωνε πλέον όχι μόνο τον πιστωτικό κίνδυνο, αλλά και τον λειτουργικό κίνδυνο και τον κίνδυνο αγοράς. Ο στόχος ήταν να περιοριστεί η δυνατότητα των τραπεζικών ιδρυμάτων να αναλαμβάνουν κινδύνους που διαφεύγουν των κανόνων της κεφαλαιακής επάρκειας (Αγγελόπουλος 2013: 809). Διατηρώντας την σχετική ρύθμιση του συμφώνου Βασιλεία I, η

ελάχιστη απαιτούμενη κεφαλαιακή επάρκεια έναντι των αναλαμβανομένων κινδύνων παρέμεινε στο 8% (Αγγελόπουλος 2013: 813). Ως προς το δεύτερο σημείο, δηλαδή τον εποπτικό έλεγχο, εισήχθησαν διαδικασίες για τον διαρκή έλεγχο της επάρκειας των ιδίων κεφαλαίων των τραπεζών από τις εποπτικές αρχές. Σημαντικό ρόλο παίζουν εδώ οι περισσότερες της μιας αξιολογήσεις, ενώ παράλληλα δίδεται έμφαση και στην έννοια του stress test, ώστε να μπορεί να εκτιμηθεί η επίδραση ακραίων οικονομικών εξελίξεων στην λειτουργία των τραπεζών (Αγγελόπουλος 2013: 830). Ο τρίτος άξονας, δηλαδή η πειθαρχία της αγοράς, αφορούσε τις υποχρεώσεις δημοσιοποίησης αναλυτικών, ποιοτικών και ποσοτικών, οικονομικών στοιχείων μέσω συγκεκριμένων κανόνων (Συριόπουλος & Παπαδάμου 2014: 174-175).

Το πλαίσιο Βασιλεία II εκδόθηκε τέσσερα μόλις χρόνια πριν το 2008, όταν ξέσπασε η μεγάλη, διεθνής οικονομική κρίση. Ως την περίοδο εκείνη δεν υπήρξε καν ο αναγκαίος χρόνος για την γενική υιοθέτηση και εφαρμογή του (Αγγελόπουλος 2013: 811). Η κρίση αυτή αποκάλυψε ότι οι παθογένειες του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος ήταν βαθύτερες απ' ό,τι πιστευόταν και κατέστησε επιβεβλημένη την εκ νέου αναθεώρηση του διεθνούς κανονιστικού πλαισίου. Ως αποτέλεσμα, η Επιτροπή της Βασιλείας εξέδωσε στις 16/12/2010, δύο εκθέσεις που συνθέτουν το διεθνές κανονιστικό πλαίσιο με την ονομασία Βασιλεία III ([Basel III] Αγγελόπουλος 2013: 833 κ.ε. Συριόπουλος & Παπαδάμου 2014: 175-176). Ως χρονικό όριο υλοποίησης των κανόνων του ορίστηκε το έτος 2019 (Αγγελόπουλος 2013: 833-834). Βασικός στόχος του νέου πλαισίου είναι η αντιμετώπιση των δύο πιο σημαντικών ζητημάτων που αναδείχθηκαν μέσα από την κρίση του 2008, δηλαδή της έλλειψης ρευστότητας και της υπερβολικής μόχλευσης. Και τα δύο αυτά ζητήματα σχετίζονται με την πιο επίμαχη ίσως παράμετρο της σύγχρονης χρηματοοικονομικής πρακτικής, που είναι η προβληματική σχέση ανάμεσα στα πραγματικά διαθέσιμα κεφάλαια και στον όγκο των συναλλαγών –συχνά εκτός ισολογισμού– που πραγματοποιούνται με «εικονικές» λογιστικές εγγραφές.

Για την αποτροπή ανάλογων καταστάσεων στο μέλλον, το πλαίσιο Βασιλεία III στοχεύει στην ενίσχυση της ανθεκτικότητας του τραπεζικού κλάδου μέσα από πέντε άξονες: α) την ενίσχυση της ποιότητας, συνέπειας και δια-

φάνειας της κεφαλαιακής βάσης, με έμφαση στα Εποπτικά Κεφάλαια, δηλαδή στον αριθμητή κλάσματος του Δείκτη Κεφαλαιακής Επάρκειας, β) την ενίσχυση του βαθμού κάλυψης των κινδύνων, π.χ. με την διαδικασία ασκήσεων προσομοίωσης σε κατάσταση κρίσης (stress tests), γ) την καθιέρωση ενός Δείκτη Μόχλευσης της τάξης του 3%, όπου η αναλογία κεφαλαίων προς το σύνολο του ενεργητικού θα πρέπει να είναι πάνω από το όριο αυτό, προκειμένου να αποφεύγεται η συσσώρευση υπερβολικής μόχλευσης στο σύστημα, δ) τους Δείκτες Ρευστότητας, με σκοπό την αναγνώριση, μέτρηση και αντιμετώπιση του κινδύνου ρευστότητας και ε) τα Κεφαλαιακά Αποθέματα Ασφαλείας και Προφύλαξης, τα οποία μπορούν να διασφαλίζονται σε περιόδους ανάπτυξης της οικονομίας και του χρηματοοικονομικού συστήματος, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν σε περιόδους κρίσης (Αγγελόπουλος 2013: 836-843. Συριόπουλος & Παπαδάμου 2014: 175-176). Εισάγεται, δηλαδή, εδώ το στοιχείο της πρόβλεψης για μελλοντικές αρνητικές καταστάσεις, ενώ κρούεται και ο κώδωνας του κινδύνου για την αποφυγή του εφησυχασμού κατά την διάρκεια των αναπτυξιακών οικονομικών κύκλων.

Κάποιοι αναλυτές θεωρούν ότι οι νέες κεφαλαιακές απαιτήσεις εξακολουθούν να παραμένουν χαμηλές, με κίνδυνο οι τράπεζες να είναι ευάλωτες σε μελλοντική κρίση και να οδηγηθούν σε πτώχευση. Ως παράδειγμα έχουμε την ελληνική κρίση, η οποία έπληξε και το τραπεζικό σύστημα. Έτσι, για την επιβίωση των ελληνικών τραπεζών απαιτούνταν συγχωνεύσεις των πιστωτικών ιδρυμάτων ή ενίσχυση της ρευστότητας με κυβερνητική παρέμβαση. Η ελληνική κρίση απέδειξε ότι και η Βασιλεία III έχει κενά και αδυναμίες. Η κεφαλαιακή επάρκεια των τραπεζών θα πρέπει να είναι μεγαλύτερη, ώστε να προστατεύονται και τα περιουσιακά τους στοιχεία, τα οποία βρίσκονται σε κίνδυνο (Μουστάκη 2016: 41 κ.ε.).

Η εφαρμογή των νέων μέτρων δεν επαρκεί για να εκλείψουν τα προβλήματα και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει η παγκόσμια οικονομία. Η καλύτερη παρακολούθηση του τραπεζικού συστήματος, η βελτίωση των εθνικών μηχανισμών επιβολής της νομοθεσίας σύμφωνα με το νέο κανονιστικό πλαίσιο της Βασιλείας III και ο σαφής διαχωρισμός των πιστωτικών ιδρυμάτων σε επενδυτικές και εμπορικές τράπεζες είναι ίσως μερικά από τα επιπρόσθετα μέτρα, που

θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε μια επιτυχή εφαρμογή το ρυθμιστικό πλαίσιο της Βασιλείας III (Μουστάκη 2016: 42). Αν αυτό συμβεί, τότε μπορεί να υπάρξουν οι προϋποθέσεις για μια καλύτερη θωράκιση του ευρύτερου διεθνούς τραπεζικού συστήματος, η οποία θα λειτουργεί προστατευτικά και για το τραπεζικό σύστημα των επιμέρους κρατών-μελών της ευρωζώνης, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας.

4.2 Η τραπεζική εποπτεία σε ευρωπαϊκό επίπεδο

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αναπτύξει τα τελευταία χρόνια τις δικές της εξειδικευμένες και σύνθετες δομές προς τον σκοπό της τραπεζικής εποπτείας σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Οι εποπτικοί αυτοί μηχανισμοί καλούνται να ανταποκριθούν στις ανάγκες διαχείρισης μιας επικίνδυνης συστημικής κρίσης, η οποία απειλεί τα θεμέλια της ευρωζώνης, αλλά και γενικότερα του οράματος της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Η γενική εποπτική αρχή του ευρύτερου χρηματοοικονομικού συστήματος σε ευρωπαϊκό επίπεδο ονομάζεται Ευρωπαϊκό Σύστημα Χρηματοοικονομικής Εποπτείας ([ΕΣΧΕ] Τράπεζα της Ελλάδος-Ευρωπαϊκό Σύστημα Χρηματοοικονομικής Εποπτείας 2018). Σε αυτό υπάγονται οι φορείς που ασκούν χρηματοοικονομική εποπτεία σε εθνικό επίπεδο και σε επίπεδο Ένωσης και τους δίνεται η δυνατότητα να λειτουργούν ως δίκτυο. Πιο συγκεκριμένα, το ΕΣΧΕ αποτελείται από (Μουστάκη 2016: 48 κ.ε. Τράπεζα της Ελλάδος - Ευρωπαϊκό Σύστημα Χρηματοοικονομικής Εποπτείας 2018):

1. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συστημικού Κινδύνου (ΕΣΣΚ), το οποίο είναι υπεύθυνο για τη μακροπροληπτική εποπτεία του χρηματοοικονομικού συστήματος, ώστε να αποφευχθούν συστημικοί κίνδυνοι που απειλούν τη χρηματοοικονομική σταθερότητα στην Ένωση. Μεταξύ των κύριων καθηκόντων του ΕΣΣΚ περιλαμβάνονται η συλλογή και ανάλυση πληροφοριών για τον εντοπισμό συστημικών κινδύνων, η έκδοση συστάσεων για τη λήψη μέτρων με σκοπό την αντιμετώπιση των κινδύνων που έχουν εντοπιστεί, καθώς και η συνεργασία και ο συντονισμός με τις ευρωπαϊκές εποπτικές αρχές και τα διεθνή φόρα.

2. Την Ευρωπαϊκή Αρχή Τραπεζών (EAT), η οποία στοχεύει στην εξασφάλιση αποτελεσματικού επιπέδου προληπτικής ρύθμισης και εποπτείας του ευρωπαϊκού τραπεζικού τομέα, ώστε να διατηρείται η χρηματοπιστωτική σταθερότητα στην ΕΕ και η εύρυθμη λειτουργία του τραπεζικού τομέα.
3. Την Ευρωπαϊκή Αρχή Ασφαλίσεων και Επαγγελματικών Συντάξεων, το έργο της οποίας περιλαμβάνει την πρόληψη των κινδύνων αποσταθεροποίησης του ασφαλιστικού τομέα. Η Αρχή έχει καθήκον να διασφαλίζει τη σταθερότητα των ασφαλιστικών αγορών και την προστασία των ασφαλισμένων και των μελών των συνταξιοδοτικών συστημάτων, και
4. Την Ευρωπαϊκή Αρχή Κινητών Αξιών και Αγορών, μια ανεξάρτητη δομή της ΕΕ, σκοπός της οποίας είναι η βελτίωση της προστασίας των επενδυτών και η προώθηση της σταθερής και εύρυθμης λειτουργίας των χρηματοπιστωτικών αγορών.

Σε ό,τι αφορά ειδικότερα τον τραπεζικό τομέα και την τραπεζική εποπτεία εντός της ευρωζώνης, κομβικός είναι πλέον ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ). Ως ένας από τους βασικούς πυλώνες της επιδιωκόμενης τραπεζικής ένωσης, με τον Κανονισμό (ΕΕ) 1024/2013 του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου συγκροτήθηκε ο Ενιαίος Εποπτικός Μηχανισμός (ΕΕΜ, αγγλ. Single Supervisory Mechanism [SSM]) ως εποπτικός βραχίονας της ΕΚΤ, μέσω του οποίου ανατέθηκαν στην τελευταία ειδικά καθήκοντα σχετικά με τις πολιτικές που αφορούν την προληπτική εποπτεία των πιστωτικών ιδρυμάτων (Ελληνική Ένωση Τραπεζών 2018. Τράπεζα της Ελλάδος-Προληπτική Εποπτεία 2018). Το πλαίσιο λειτουργίας του ΕΕΜ εξειδικεύεται μέσω του Κανονισμού (ΕΕ) 468/2014 της ΕΚΤ, που θεσπίζει το πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ της ΕΚΤ, των εθνικών αρμόδιων αρχών και των εθνικών εντεταλμένων αρχών που καλούνται να λειτουργήσουν εντός του ΕΕΜ.

Στον ΕΕΜ συμμετέχουν υποχρεωτικά τα κράτη-μέλη της ευρωζώνης, ενώ τα υπόλοιπα κράτη-μέλη της ΕΕ μπορούν, εφόσον το επιθυμούν, να συμμετέχουν μέσω της καθιέρωσης συνεργασίας των εθνικών εποπτικών αρχών τους με την ΕΚΤ. Μέσω του ανωτέρω κανονιστικού πλαισίου, η ΕΚΤ ανέλαβε την άμεση προληπτική εποπτεία των πιστωτικών ιδρυμάτων που εδρεύουν σε

κράτη-μέλη της ευρωζώνης και θεωρούνται σημαντικά. Σκοπός του EEM είναι να διασφαλίζει ότι η πολιτική της Ένωσης σχετικά με την προληπτική εποπτεία των πιστωτικών ιδρυμάτων τίθεται σε εφαρμογή με συνοχή και αποτελεσματικότητα, ότι το ενιαίο εγχειρίδιο κανόνων για τις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες εφαρμόζεται κατά τον ίδιο τρόπο στα πιστωτικά ιδρύματα σε όλα τα ενδιαφερόμενα κράτη μέλη και ότι τα εν λόγω πιστωτικά ιδρύματα υπόκεινται σε εποπτεία ύψιστης ποιότητας, απερίσπαστη από άλλες εκτιμήσεις εκτός πλαισίου προληπτικής εποπτείας. Η ύπαρξη EEM αποτελεί τη βάση για τα επόμενα βήματα προς μία τραπεζική ένωση. Σε ό,τι αφορά την Ελλάδα, τα θεωρούμενα ως σημαντικά πιστωτικά ιδρύματα που τελούν υπό την άμεση εποπτεία της ΕΚΤ είναι η Alpha Τράπεζα Α.Ε., η Τράπεζα Eurobank Ergasias Α. Ε., η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος Α.Ε. και η Τράπεζα Πειραιώς Α.Ε. (Τράπεζα της Ελλάδος-Προληπτική Εποπτεία 2018).

Η έγκαιρη παρέμβαση των εποπτικών αρχών που αναφέρθηκαν πιο πάνω αποσκοπεί στην αντιμετώπιση οποιασδήποτε δυσμενούς κατάστασης. Όταν κάποιο πιστωτικό ίδρυμα δεν πληροί τις προϋποθέσεις ή ενδέχεται να παραβιάσει τα ελάχιστα αποδεκτά επίπεδα κεφαλαιακών αποθεματικών τότε οι εποπτικοί μηχανισμοί ενεργοποιούνται και απαιτούν από την τράπεζα να εφαρμόσει τα μέτρα που προβλέπονται στο σχέδιο ανάκαμψης ή να καταρτίσει πρόγραμμα δράσης και χρονοδιάγραμμα για την εφαρμογή του ή να απαιτήσουν την έκτακτη συνέλευση των μετόχων για να ληφθούν επείγουσες αποφάσεις και να απαιτήσουν από το πιστωτικό ίδρυμα σχέδιο για την αναδιάρθρωση του χρέους του. Επίσης οι εποπτικές αρχές έχουν τη δυνατότητα να διορίζουν ειδικό διαχειριστή σε μία τράπεζα για περιορισμένο χρονικό διάστημα όταν υπάρχει αρνητική εξέλιξη της οικονομικής της κατάστασης, έτσι ώστε να ενισχυθούν οι προσπάθειες για να βελτιωθεί η θέση της. Στόχος του ειδικού διαχειριστή είναι η αποκατάσταση της οικονομικής ισορροπίας της τράπεζας και της σύνεσης στη διαχείριση των δραστηριοτήτων της.

Παράλληλα με την ΕΚΤ οι εθνικές εποπτικές αρχές θα διαδραματίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο όσον αφορά την καθημερινή εποπτεία και την εφαρμογή των αποφάσεων της ΕΚΤ. Επιπλέον, η Επιτροπή προτείνει την εκπόνηση από την Ευρωπαϊκή Αρχή Τραπεζών (ΕΑΤ) ενιαίου εγχειριδίου, προκειμένου τα

μέτρα εποπτείας για τα πιστωτικά ιδρύματα να ισχύουν για όλα τα εν λόγω ιδρύματα. Έτσι για να εξασφαλισθεί η εύρυθμη λειτουργία της εκάστοτε εσωτερικής οικονομίας χρειάζονται συντονισμένες, διαφανείς εποπτικές λειτουργίες και αποφάσεις για την δραστηριότητα και ανάπτυξη επενδυτικών επιχειρήσεων και τη διοίκηση ομίλων πιστωτικών ιδρυμάτων. Ωστόσο, θα πρέπει να προστατεύεται η ακεραιότητα της εσωτερική αγοράς σχετικά με την ελευθερία κίνησης κεφαλαίων. Μέσω της συνεργασίας των αρμόδιων αρχών κάθε κράτους μέλους θα πρέπει να ενισχυθεί η διαφάνεια και η ανταλλαγή πληροφοριών ώστε να διασφαλιστεί η συνοχή και η εύρυθμη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς των κρατών-μελών της ΕΕ.

Η ΕΚΤ είναι αρμόδια για θέματα εγκρίσεων της λειτουργίας των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, για την εποπτεία των κεφαλαιακών απαιτήσεων της ρευστότητας και της μόχλευσης καθώς και για την εποπτεία των χρηματοπιστωτικών ομίλων που διενεργούν ετερογενείς δραστηριότητες. Η ΕΚΤ μπορεί να δρα ενεργητικά όσον αφορά παρεμβάσεις όταν μία τράπεζα παραβιάζει τις κανονιστικές κεφαλαιακές απαιτήσεις αναγκάζοντας τις τράπεζες να πάρουν δραστικά μέτρα. Είναι σημαντικό να επισημάνουμε ότι η απόφαση των κρατών-μελών της ΕΕ να συγκροτηθεί Ενιαίος Εποπτικός Μηχανισμός (ΕΕΜ) ήταν προϋπόθεση για πιθανή άμεση ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ΕΜΣ).

4.3 Εποπτεία στην Ελλάδα

Εκτός από το διεθνές και το ευρωπαϊκό πλαίσιο χρηματοοικονομικής και ειδικότερα τραπεζικής εποπτείας, η ίδια διαδικασία υλοποιείται και σε εθνικό επίπεδο. Η απρόσκοπτη λειτουργία των τραπεζών έχει ως βασική προϋπόθεση την εμπιστοσύνη των καταθετών προς τα πιστωτικά ιδρύματα. Κατά συνέπεια, κύριος στόχος των εθνικών εποπτικών αρχών είναι η διατήρηση της εμπιστοσύνης και της αξιοπιστίας των τραπεζικών ιδρυμάτων, δηλαδή της αίσθησης ότι αυτά θα είναι πάντα έτοιμα και ικανά να αντιμετωπίσουν αντίξοες εξωγενείς επιπτώσεις.

Η εποπτεία στην Ελλάδα βασίζεται στο διαμορφωμένο εποπτικό θεσμικό πλαίσιο μετά την ενσωμάτωση της κοινοτικής νομοθεσίας καθώς και στο κα-

νονιστικό πλαίσιο της Βασιλείας II (Μουστάκη 2016: 42 κ.ε. Τράπεζα της Ελλάδος-Πλαίσιο Εποπτείας 2018). Στο εποπτικό θεσμικό πλαίσιο περιλαμβάνονται και οι Πράξεις Διοικητή 2577/2006, 2595/2007 και 2597/2007 οι οποίες αφορούν τα Συστήματα Εσωτερικού Ελέγχου, καθώς και οι αποφάσεις της Επιτροπής Τραπεζικών και Πιστωτικών Θεμάτων οι οποίες αφορούν προληπτικές πολιτικές για την αποφυγή νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Ειδικότερα ο Ν. 3601/2007 και οι Πράξεις του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος σχετικά με το πλαίσιο εποπτείας Βασιλεία II εκφράζουν την πλήρη ενσωμάτωση στο ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο των αντίστοιχων διατάξεων των Ντιρεκτίβας CRD (Capital Requirements Directives), CRD II και CRD III του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου περί κεφαλαιακής επάρκειας των τραπεζικών ιδρυμάτων.

Η Τράπεζα της Ελλάδος με βάση το Καταστατικό της (Άρθρο 55Α) ασκεί την εποπτεία στα πιστωτικά ιδρύματα της χώρας καθώς και στις ακόλουθες χρηματοπιστωτικές εταιρίες και οργανισμούς:

- i. Εταιρίες χρηματοδοτικής μίσθωσης
- ii. Εταιρίες αμοιβαίων εγγυήσεων
- iii. Εταιρίες διαμεσολάβησης στις διατραπεζικές αγορές
- iv. Εταιρίες πρακτορείας επιχειρηματικών απαιτήσεων
- v. Ανταλλακτήρια συναλλάγματος και
- vi. Ταμεία αντεγγύησης

Στόχοι της εποπτείας αυτής είναι «η σταθερότητα και αποτελεσματικότητα του πιστωτικού συστήματος και γενικότερα του χρηματοπιστωτικού τομέα της οικονομίας» και «επίσης η εποπτεία αποβλέπει στη διαφάνεια των διαδικασιών και των όρων των συναλλαγών των υποκειμένων σε αυτή» (Τράπεζα της Ελλάδος-Πλαίσιο Εποπτείας 2018). Με δεδομένο τον αδιαμφισβήτητο ρόλο της τραπεζικής διαμεσολάβησης στη χρηματοδότηση της οικονομίας και τη συμμετοχή των τραπεζών στα συστήματα πληρωμών, στις αγορές χρήματος και κεφαλαίων, είναι μείζονος σημασίας η σταθερότητα και η ομαλή λειτουργία των αγορών και του ευρύτερου χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Ο εποπτικός ρόλος της Τράπεζας της Ελλάδος, όπως καθορίζεται από το Καταστατικό της και την κείμενη νομοθεσία, συνίσταται σε μια σειρά συγκεκριμένων εποπτικών αρμοδιοτήτων. Σε αυτές ανήκουν ο έλεγχος της φερεγγυότητας, της κεφαλαιακής επάρκειας, της ρευστότητας, της συγκέντρωσης κινδύνων, της επάρκειας εταιρικής διακυβέρνησης και των συστημάτων εσωτερικού ελέγχου των τραπεζών, καθώς και η διασφάλιση των ιδίων κεφαλαίων στο επίπεδο που απαιτείται, ώστε να διασφαλίζεται η κάλυψη των κινδύνων, τους οποίους αυτές αναλαμβάνουν.

Ο εποπτικός έλεγχος των πιστωτικών ιδρυμάτων περιλαμβάνει και την παροχή της άδειας λειτουργίας του ιδρύματος, τον έλεγχο καταλληλότητας του Διοικητικού Συμβουλίου, καθώς επίσης και των Στελεχών που το απαρτίζουν (Μουστάκη 2016: 45). Οι ρυθμιστικές αρχές της Βασιλείας II, οι οποίες ενσωματώθηκαν στην ελληνική νομοθεσία (Ν.3601/2007), προσπαθούν να επιτύχουν τη σύγκλιση των στόχων των τραπεζών με τους στόχους των εποπτικών αρχών με σκοπό την εναρμόνιση των εποπτικών κεφαλαιακών απαιτήσεων με το κεφάλαιο των τραπεζών. Σύμφωνα λοιπόν με την αρχή της Βασιλείας II, κυρίαρχο ρόλο για την εύρυθμη και εύρωστη λειτουργία μιας τράπεζας είναι η κατανόηση και η συνετή διαχείριση των κινδύνων που αναλαμβάνει, η σύνδεση των κινδύνων με τα ίδια κεφάλαια, ο εσωτερικός έλεγχος, καθώς επίσης και ο έλεγχος από ανεξάρτητες αρχές.

Σχηματικά, η διάρθρωση της χρηματοοικονομικής εποπτείας στην Ελλάδα έχει ως εξής (Μουστάκη 2016: 46 κ.ε.):

1. Η Τράπεζα της Ελλάδος εποπτεύει:

Τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, τις ασφαλιστικές επιχειρήσεις, τα ιδρύματα ηλεκτρονικού χρήματος και

Τις διαδικασίες προστασίας των καταναλωτών όσον αφορά τις υπηρεσίες που παρέχουν οι ανωτέρω οργανισμοί, με εξαίρεση την παροχή επενδυτικών υπηρεσιών.

2. Η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς είναι αρμόδια για:

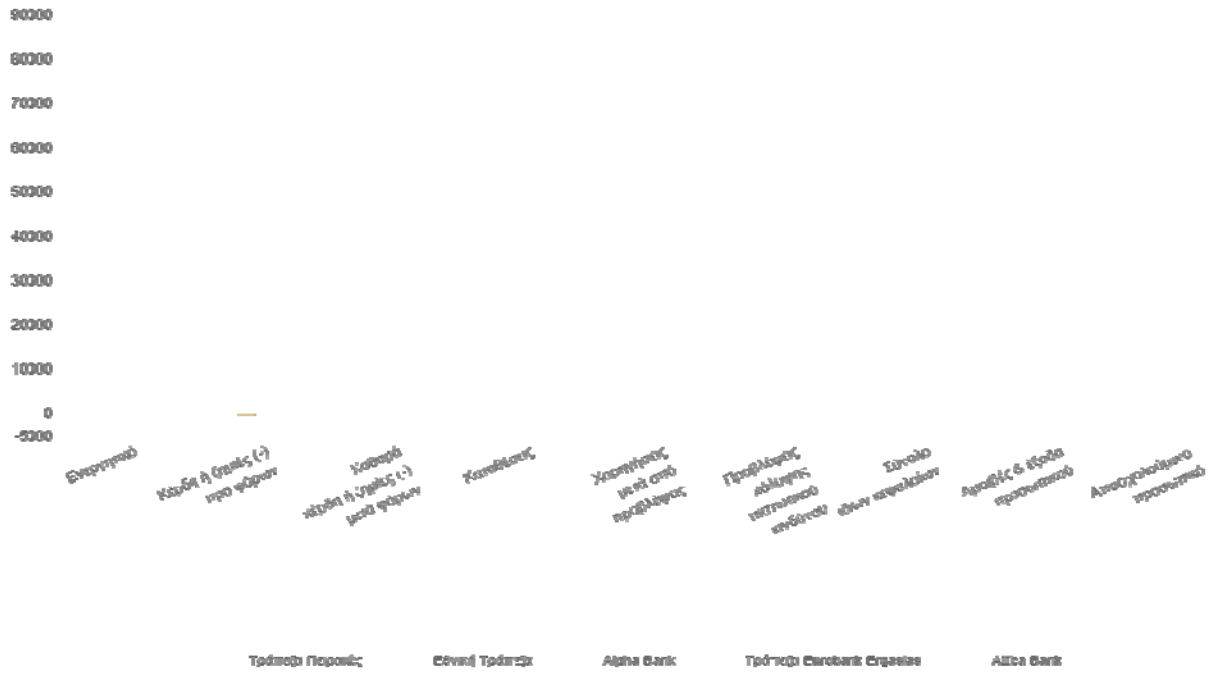
- Την μικροπροληπτική εποπτεία των ανωνύμων εταιριών διαχείρισης αμοιβαίων κεφαλαίων (ΑΕΔΑΚ), των εταιριών παροχής επενδυτικών υπηρεσιών (ΑΕΠΕΥ), των ανωνύμων εταιριών επενδύσεων ακίνητης περιουσίας (ΑΕΕΑΠ), των ανωνύμων εταιριών επενδύσεων χαρτοφυλακίου (ΑΕΕΧ) και των ανωνύμων εταιριών επενδυτικής διαμεσολάβησης (ΑΕΕΔ)
 - Την προστασία των πολιτών όσον αφορά τις υπηρεσίες που παρέχουν οι ανωτέρω οργανισμοί, καθώς και τις επενδυτικές υπηρεσίες που παρέχονται από τα πιστωτικά ιδρύματα.
 - Τις οργανωμένες αγορές που λειτουργούν στην Ελλάδα, με εξαίρεση της ηλεκτρονικής δευτερογενούς αγοράς τίτλων (ΗΔΑΤ), της οποίας διαχειριστής και κύριος επόπτης είναι η Τράπεζα της Ελλάδος.
3. Τέλος, το Συμβούλιο Συστημικής Ευστάθειας (ΣΣΕ, Ν. 3867/2010, Α128) του Υπουργείου Οικονομικών είναι αρμόδιο για την μακροπροληπτική εποπτεία και τη διασφάλιση της χρηματοοικονομικής σταθερότητας.

Με βάση τα στοιχεία της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών, τα αποτελέσματα χρήσης και ο ισολογισμός των τεσσάρων μεγάλων ελληνικών τραπεζών το 2014-2015-2016 έχουν ως εξής (Ελληνική Ένωση Τραπεζών-Οικονομικά στοιχεία ελληνικού τραπεζικού συστήματος 2018):

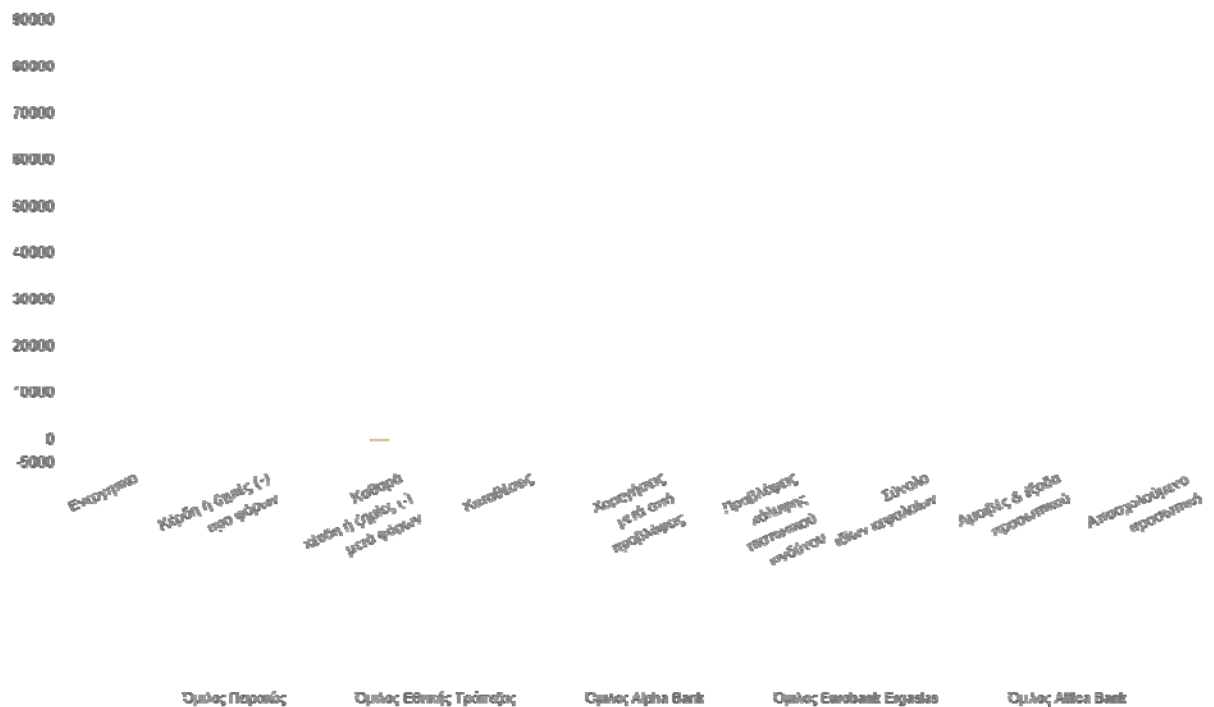
ΤΡΑΠΕΖΕΣ	2016 ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟ/ ΠΑΘΗΤΙΚΟ	2015 ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟ/ ΠΑΘΗΤΙΚΟ	2014 ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟ/ ΠΑΘΗΤΙΚΟ
ΠΕΙΡΑΙΩΣ	78.533 / 69.077	83.408 / 73.800	84.603 / 77.216
ΕΤΕ	68.268 / 62.171	77.074 / 68.759	81.946 / 73.293
EUROBANK	57.882 / 51.709	64.195 / 58.064	67.494 / 62.237
ALPHA	60.403 /	64.993 / 56.575	67.635 / 60.813

	51.677		
--	--------	--	--

Εικ. 3. ΠΗΓΗ: ΕΕΤ - Ισολογισμός και αποτελέσματα χρήσης 2016, 2015 και 2014 για τις 4 συστημικές ελληνικές τράπεζες

Εικ. 4. Στοιχεία ισολογισμού & αποτελεσμάτων εμπορικών τραπεζών Α' εξαμήνου 2017 (ποσά σε εκατ. ευρώ)

Εικ. 5. Στοιχεία ισολογισμού & αποτελεσμάτων τραπεζικών ομίλων Εννεαμήνου 2017 (ποσά σε εκατ. ευρώ)

Αυτό που, τέλος, αξίζει να σημειωθεί είναι ότι σε μία περίοδο οξείας κρίσης η Τράπεζα της Ελλάδος αντιμετώπισε με επάρκεια την ανάγκη για στήριξη τόσο του τραπεζικού συστήματος γενικότερα όσο και των μεμονωμένων τραπεζών ειδικότερα. (Η Καθημερινή-Ο Δήκτης 23/04/2013). Η Τράπεζα της Ελλάδος επέδειξε αυξημένα αντανακλαστικά από την αρχή της κρίσης, εντείνοντας την εφαρμογή των εποπτικών κριτηρίων και ενδυναμώνοντας την παρακολούθηση των εγχώριων τραπεζών. Είναι, συνεπώς, σημαντικό να υπογραμμιστούν οι πρωτοβουλίες που ανέλαβε η κεντρική τράπεζα για να σταθεροποιήσει το τραπεζικό σύστημα σε μία περίοδο πρωτοφανούς δοκιμασίας, συμπεριλαμβανομένης της αξιολόγησης της βιωσιμότητας των πιθανών κεφαλαιακών αναγκών των τραπεζών.

5. Τραπεζικές συγχωνεύσεις και εξαγορές

Με τον όρο συγχώνευση (merger) νοείται η συνένωση συμφερόντων δύο επιχειρήσεων, οι οποίες συναποφασίζουν να ενοποιήσουν τις λειτουργίες τους σε μια σχετικά ισάξια βάση και να δημιουργήσουν μια νέα επιχείρηση, η οποία θα διατηρεί την ταυτότητα μίας εκ των αρχικών (Ξένου 2014: 2). Οι αρχικές επιχειρήσεις λύονται χωρίς να ακολουθήσει η εκκαθάρισή τους και σκοπός τους είναι η δημιουργία ενός ισχυρού ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος. Συνήθως, τα περιουσιακά στοιχεία και οι υποχρεώσεις της μικρότερης επιχείρησης συγχωνεύονται με αυτά της μεγαλύτερης επιχείρησης. Από την άλλη μεριά, ο όρος εξαγορά (acquisition) αναφέρεται στην περίπτωση όπου μια επιχείρηση αγοράζει εξολοκλήρου ή κατά το μεγαλύτερο ποσοστό μια άλλη (εξαγοραζόμενη), μετατρέποντας την σε θυγατρική επιχειρηματική μονάδα μέσα στο χαρτοφυλάκιο της (Ξένου 2014: 3-4). Τόσο οι συγχωνεύσεις όσο και οι εξαγορές διακρίνονται σε αρκετές επιμέρους υποκατηγορίες (Σελεβάκου & Ψιμοπούλου 2013: 23-24) και αποτελούν μια συνήθη πρακτική όχι μόνο στον χώρο των επιχειρήσεων, αλλά και σε αυτό των πιστωτικών ιδρυμάτων.

Η φυσιολογία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος εν έτει 2018 έχει συνδιαμορφωθεί και μέσα από τις δραστηριότητες των τελευταίων ετών στο πεδίο των συγχωνεύσεων και εξαγορών. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο τραπεζικός χάρτης της χώρας παρουσιάζει πλέον σημαντικές διαφορές σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1990, το τραπεζικό σύστημα στην Ελλάδα χαρακτηριζόταν από έναν έντονο κατακερματισμό, δηλαδή από έναν μεγάλο αριθμό τραπεζών. Στα τέλη του 1997 λειτουργούσαν στην Ελλάδα 41 εμπορικές τράπεζες, εκ των οποίων 19 ήταν ελληνικών συμφερόντων και 22 ξένων. Τα υποκαταστήματα όλων των τραπεζών είχαν αυξηθεί και νέες ξένες τράπεζες έρχονταν συνεχώς να προσθέσουν τα δικά τους στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα (Γκινάλα 2018: 43). Με την ανακοίνωση όμως της συμμετοχής της χώρας στην ζώνη του ευρώ, οι ελληνικές τράπεζες άρχισαν να προετοιμάζονται για να ανταποκριθούν με επιτυχία στα νέα δεδομένα, πραγματοποιώντας συνολικά δέκα συγχωνεύσεις και εξαγορές. Μία από τις κυριότερες εξαγορές υπήρξε αυτή της Eurobank, η οποία εξαγόρασε το 50,01%

των μετοχών της Τράπεζας Εργασίας (Σελεβάκου & Ψιμοπούλου 2013: 29-30. Ξένου 2014: 30).

Σύμφωνα με την Ελληνική Ένωση Τραπεζών (ΕΕΤ), στο τέλος του 2012 τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα που ήταν μέλη της ανέρχονταν στα δεκαοκτώ (18), ενώ στο τέλος του 2013 μειώθηκαν στα επτά (7) (Λαμπρακοπούλου 2016, 38, πίν. στην σελ. 39). Από το 2012 όμως και έπειτα ακολούθησε νέος γύρος συγχωνεύσεων και εξαγορών με αποτέλεσμα πλέον, στην Ελλάδα να λειτουργούν μόνο οι εξής τέσσερις μεγάλοι εμπορικοί χρηματοπιστωτικοί όμιλοι – μέλη της ΕΕΤ:

- 1) ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ,
- 2) ALPHA BANK,
- 3) EUROBANK
- 4) ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Πέραν αυτών μόνο η Τράπεζα Αττικής εξακολουθεί να υπάρχει ως μη συγχωνευμένη και μη συστημική, με τις υπόλοιπες ή να έχουν αποχωρήσει εκτός Ελλάδος ή να έχουν απορροφηθεί από τις τέσσερις συστημικές τράπεζες. Οι συγχωνεύσεις αυτές υπήρξαν επακόλουθο της κρίσης, έγιναν με διαδικασίες κατεπείγοντος, σε ένα περιβάλλον αυξημένης αβεβαιότητας και με βασική αρχή την επιλογή των “υγιών” κομματιών (“φιλέτων”) της κάθε εξαγοραζόμενης τράπεζας (Λαμπρακοπούλου 2016, 134).

Η δραματική αυτή αλλαγή στον τραπεζικό χάρτη της χώρας αντανακλά τους κλυδωνισμούς που υπέστη το ελληνικό τραπεζικό σύστημα τα τελευταία δέκα χρόνια. Είναι γεγονός ότι σπό την εκδήλωση της κρίσης στην Αμερική και εξής το ελληνικό τραπεζικό σύστημα ήρθε αντιμέτωπο με τεράστιες προκλήσεις. Το βάθος και η διάρκεια της ελληνικής κρίσης υπέσκαψαν σταδιακά την εμπιστοσύνη των πολιτών, των κρατών και των αγορών (βλ. Μουρμούρας 2015: 45-48. Σαρδελής 2013: 4 για μια σύνοψη των εξελίξεων). Παρόλο που οι ελληνικές τράπεζες δεν είχαν επενδύσει άμεσα στην αγορά ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων το 2007, επηρεάστηκαν από την γενική πτώση τιμών των χρηματιστηρίων παγκοσμίως και την παρουσία ζημιών στα επενδυτικά τους

χαρτοφυλάκια από το 2008 και μετά. Τα ομόλογα ελληνικού δημοσίου αφού αρχικά απαξιώθηκαν, υπέστησαν ακολούθως λογιστικές απώλειες μέσω του «κουρέματος», καταγράφοντας τεράστιες ζημιές. Η κρίση κορυφώθηκε το 2011-2012 με το PSI, καθώς οι τράπεζες υπέστησαν μείωση της αξίας του χαρτοφυλακίου στην ονομαστική αξία των ελληνικών ομολόγων ύψους 53,5% και οι περισσότερες κατέληξαν σε αρνητική καθαρή θέση.

Επίσης, η προϊούσα πτώση στην πιστοληπτική διαβάθμιση των τραπεζών ελαχιστοποίησε την καταλληλότητα των ελληνικών τίτλων ως ενέχυρου για την παροχή ρευστότητας. Επιπρόσθετα, οι σημαντικές εκροές τραπεζικών καταθέσεων, η εκθετική αύξηση των επισφαλειών, η χρεωκοπία πολλών επιχειρήσεων και η κάμψη της εσωτερικής ζήτησης υπονόμισαν βαθμιαία την εμπιστοσύνη μεταξύ τραπεζών και δανειοληπτών, δημιουργώντας έτσι έναν καταστροφικό φαύλο κύκλο. Τέλος, στους εν λόγω αρνητικούς παράγοντες που επιδείνωσαν την κατάσταση πρέπει να προστεθεί και ο επί μακρόν επαπειλούμενος κίνδυνος εξόδου της χώρας από την ευρωζώνη, ο οποίος κορυφώθηκε κατά το πρώτο οκτάμηνο του 2015.

Μέσα σε αυτές τις συνθήκες, με τον κίνδυνο της χρεωκοπίας να απειλεί πλέον ολόκληρο το ελληνικό τραπεζικό σύστημα, άρχισε να διαμορφώνεται η άποψη ότι η συστημική ευστάθεια μπορούσε να επιτευχθεί μόνο μέσω μιας ριζικής αναδιάταξης του τραπεζικού χάρτη. Η άποψη ότι όσο μεγαλύτερη είναι μια τράπεζα τόσο μικρότερες πιθανότητες έχει να αφεθεί να χρεοκοπήσει διατυπώθηκε για πρώτη φορά από τον Γιώργο Προβόπουλο, τέως διοικητή της ΤτΕ, και τον Μιχάλη Σάλλα, πρώην Πρόεδρο της Τράπεζας Πειραιώς, οι οποίοι έγκαιρα διέγνωσαν ότι για να διασωθούν κάποιες τράπεζες –συστημικές– έπρεπε να εξαγοραστούν άλλες (Bankingnews 2016). Έτσι, εφαρμόστηκε η λύση του resolution της εξυγίανσης και της διάσπασης των τραπεζών σε «καλές» και «κακές».

Ως η πιο επιτυχημένη από τις συγχωνεύσεις/εξαγορές μπορεί να θεωρηθεί η εξαγορά της Εμπορικής Τράπεζας από την Alpha Bank (Ξένου 2014: 63 κ.ε.), ενώ επιτυχής θεωρείται και η διαδικασία απορρόφησης της Αγροτικής τράπεζας από την Τράπεζα Πειραιώς, καθώς και η εξαγορά των υποκαταστημάτων των τριών κυπριακών τραπεζών (Τράπεζας Κύπρου, Λαϊκής Τράπεζας και Ελληνικής

Τράπεζας). Περαιτέρω, με δεδομένο το σχέδιο της Τράπεζας της Ελλάδος για την δημιουργία τεσσάρων ισότιμων συστημικών τραπεζών, το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο κατέληξε στην Eurobank (Bankingnews 2016). Σε ό,τι αφορά την Εθνική Τράπεζα, η δική της σημαντική εξαγορά ήταν αυτή της Probank.

Κατά συνέπεια, το νέο τραπεζικό τοπίο βρήκε τους μεγάλους και ιστορικούς τραπεζικούς οργανισμούς να έχουν ενσωματωθεί στις τέσσερις συστημικές τράπεζες (Εθνική Τράπεζα, Alpha Bank, Τράπεζα Πειραιώς, Eurobank) (Γκινάλα 2018: 48). Οι τράπεζες αυτές ελέγχουν πλέον το 97% της αγοράς, όταν το 2005 οι τέσσερις μεγαλύτερες τράπεζες έλεγχαν μόνο το 59% της αγοράς (Bankingnews 2016. Ξένου 2014: 31, πίν. 2.3). Σαν αποτέλεσμα, η Ελλάδα διαθέτει αυτή τη στιγμή το πιο συγκεντρωτικό τραπεζικό σύστημα στην Ευρώπη και το δεύτερο πιο συγκεντρωτικό παγκοσμίως. Οι συνέπειες από τη δημιουργία ενός τραπεζικού κλάδου με τόσο υψηλό βαθμό συγκέντρωσης είναι αβέβαιες για τις θέσεις εργασίας των υπαλλήλων. Είναι σίγουρο πως οι διοικήσεις των νέων ομίλων προέβησαν σε αλλαγές στη στελέχωση των μονάδων, καθώς υπήρχε και υπάρχει πλεονάζον προσωπικό, ενώ και τα σύγχρονα πληροφοριακά συστήματα που θα καθιερωθούν θα απαιτούν μικρότερο αριθμό υποκαταστημάτων. Αυτομάτως οι θέσεις εργασίας των υπαλλήλων δεν είναι πια ασφαλείς και το εργασιακό τους μέλλον θα τίθεται σε κίνδυνο (Λαμπρακοπούλου 2016, 134).

Παράλληλα, ανοικτό παραμένει το ερώτημα για την βιωσιμότητα του ελληνικού τραπεζικού συστήματος και στην υφιστάμενη μορφή του. Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο εξάμηνο του 2018 εντάθηκε η φημολογία ότι επίκειται ένας νέος γύρος συγχωνεύσεων, αυτή τη φορά μεταξύ των ίδιων των συστημικών τραπεζών (Κώνστας 2018). Τα αποτελέσματα των stress tests, με την επικείμενη δημοσιοποίησή τους από τον Ενιαίο Εποπτικό Μηχανισμό της ΕΚΤ, καθώς και το οξύ πρόβλημα των κόκκινων δανείων δημιουργούν έντονο προβληματισμό για τις μελλοντικές εξελίξεις όσον αφορά τον τραπεζικό χάρτη της χώρας. Ένας νέος γύρος συγχωνεύσεων, που αυτή τη φορά θα αφορά τις τέσσερις συστημικές τράπεζες, ενδεχομένως θα οδηγήσει στην συγχώνευση δύο εξ αυτών και στην δημιουργία ενός νέου τραπεζικού δικτύου τριών μεγάλων πιστωτικών ιδρυμάτων.

Αυτό που θα μπορούσε κανείς να παρατηρήσει σε σχέση με τις εξελίξεις αυτές, είναι πως πολύ δύσκολα θα επιτευχθεί μια νέα, βιώσιμη συστημική ευστάθεια στο τραπεζικό πεδίο αποκλειστικά και μόνο μέσω πρωτοβουλιών αναδιάταξης του τραπεζικού χάρτη. Όσο κι αν η αναδιάρθρωση αυτή υπήρξε επιβεβλημένη, η σταθεροποίηση του τραπεζικού συστήματος περνά αναπόφευκτα και μέσα από την ταυτόχρονη βελτίωση των γενικότερων οικονομικών συνθηκών στην Ελλάδα. Όσο η χώρα αδυνατεί να «ξεκολλήσει» από την οικονομική καχεξία και την κατ' ουσίαν ύφεση, το ζήτημα των συγχωνεύσεων, των εξαγορών και της γενικότερης αναδιάταξης του τραπεζικού τοπίου θα συνεχίζει να ανακύπτει στην δημόσια συζήτηση, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την σταθερότητα και αξιοπιστία του τραπεζικού συστήματος στην Ελλάδα.

6. Ανακεφαλαιοποίηση – ρευστότητα

6.1 Το πρόβλημα της ρευστότητας

Ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετώπισε το ελληνικό τραπεζικό σύστημα την περίοδο της κρίσης ήταν αυτό της ρευστότητας. Όπως επισημαίνει η Moody's, μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης το 2009-2010 το ελληνικό τραπεζικό σύστημα απώλεσε περίπου το ήμισυ των καταθέσεων που υπήρχαν ως τότε στις ελληνικές τράπεζες (Μουρμούρας 2015: 169). Το πρόβλημα της ρευστότητας επιτάχθηκε και λόγω της διεθνούς αναξιοπιστίας του ελληνικού δημοσίου, του αποκλεισμού των τραπεζών από τις διεθνείς κεφαλαιαγορές, καθώς και της υποβάθμισης της πιστοληπτικής φερεγγυότητας και των δανειακών χαρτοφυλακίων τους.

Εξετάζοντας το ζήτημα ιστορικά, μπορούμε να παρατηρήσουμε πως σε αντίθεση με ό,τι συνέβη στις περισσότερες χώρες της ευρωζώνης, η διεθνής χρηματοοικονομική κρίση, που εκδηλώθηκε με την κατάρρευση της Lehman Brothers (Νικήτας 2013) κατά την οποία χιλιάδες άνθρωποι παγκοσμίως καταστράφηκαν οικονομικά, δεν αποτυπώθηκε με ιδιαίτερη ένταση στα στοιχεία ζήτησης τραπεζογραμματίων στην Ελλάδα το 2008 και το 2009. Το κοινό αντέδρασε μόνο με αύξηση της ζήτησης τραπεζογραμματίων υψηλών ονομαστικών αξιών, η οποία ήταν περιορισμένη σε διάρκεια (ΤτΕ 2014: 164). Οι σημαντικές εκροές χρηματικού στην Ελλάδα άρχισαν να εκδηλώνονται κατά την εξέλιξη της ελληνικής κρίσης χρέους από το Φεβρουάριο του 2010. Από εκείνο το χρονικό σημείο, καθώς και από την ημερομηνία ανακοίνωσης της πρώτης «δέσμης μέτρων» για τον δημόσιο τομέα (9/2/2010) μέχρι και τις βουλευτικές εκλογές της 17^{ης} Ιουνίου 2012, υπήρξε αύξηση του ρυθμού ζήτησης τραπεζογραμματίων ευρώ με μεγάλες διακυμάνσεις. Η αξία των τραπεζογραμματίων ευρώ σε κυκλοφορία υπερδιπλασιάστηκε και ανήλθε σε 45,4 δισ. ευρώ, έναντι 20,3 δισ. Ευρώ, ξεπερνώντας κατά πολύ το μέσο όρο αύξησης των προηγούμενων ετών (περί το 7,5% ετησίως¹), καθώς και τον αντίστοιχο μέσο όρο του Ευρωσυστήματος [(ΤτΕ 2014: 165-168, Πίνακες 19-20 και Διαγράμματα 5-6), εικ. 7].

¹ Αύξηση 2007: 10,42%, 2008: 11,29%, 2009: 0,94%.

Συνεπώς, η ΤτΕ κλήθηκε να αντιμετωπίσει την έκτακτη ζήτηση τραπεζογραμματίων ευρώ, την οποία προκαλούσε η αρνητική ειδησεογραφία και η έντονη ανησυχία του κοινού. Στην εικόνα 7, φαίνεται η ανάλυση της ζήτησης σε εβδομαδιαία βάση, η οποία δείχνει ότι καταγράφηκαν 11 εβδομάδες με εκροές χρηματικού αξίας άνω του 1 δισ. ευρώ – με κορυφαίες την εβδομάδα πριν από τις επαναληπτικές εκλογές του Ιουνίου του 2012 (εκροές 3 δισ. ευρώ), την εβδομάδα 22-26 Μαρτίου 2010, οπότε υπήρξαν φήμες για την κήρυξη πτώχευσης στις 25 Μαρτίου (εκροές 2 δισ. ευρώ), και την εβδομάδα ανακοίνωσης της εισόδου της Ελλάδος στο Μνημόνιο, τον Απρίλιο του 2010 (εκροές 1,5 δισ. ευρώ). Πριν από την έναρξη της κρίσης, οι καθαρές εκροές ανά μήνα ανέρχονταν κατά μέσον όρο σε 112 εκ. ευρώ².

Περαιτέρω, πολύ ισχυρό ήταν το πλήγμα στην ρευστότητα των τραπεζών από το κούρεμα του ελληνικού χρέους το 2011, με το λεγόμενο «PSI». Εκτός αυτού, όπως θα δούμε στο κεφάλαιο περί των «κόκκινων» δανείων, την ίδια περίοδο άρχισε να οξύνεται το πρόβλημα των μη εξυπηρετούμενων δανείων, τα οποία υπήρξαν ένας ακόμη βασικός παράγοντας που συνέβαλε στη μείωση της ρευστότητας. Υπό τις συνθήκες αυτές, οι ελληνικές τράπεζες είχαν δύο επιλογές, είτε να δανειστούν από τη διατραπεζική αγορά κάτι που ήταν αδύνατον, αφού όλες οι τράπεζες αντιμετώπιζαν το ίδιο πρόβλημα είτε να απευθυνθούν σε τράπεζες του εξωτερικού. Όμως, το κλίμα δυσπιστίας που επικρατούσε στο εξωτερικό για τις ελληνικές τράπεζες ήταν τόσο μεγάλο όσο και ο κίνδυνος ρευστότητας του τραπεζικού τομέα της χώρας μας.

Έτσι η μοναδική επιλογή ήταν η ΕΚΤ, στην οποία απευθύνθηκαν οι ελληνικές τράπεζες. Προκειμένου, ωστόσο, η ΕΚΤ να δανείσει μια τράπεζα που χρειάζεται ρευστότητα, πρέπει να παράσχονται αυξημένες εγγυήσεις υψηλής πιστοληπτικής διαβάθμισης. Τέτοιες εγγυήσεις αποτελούν κυρίως τα ομόλογα Δημοσίου ή ομόλογα εκδόσεως της Ε.Ε., όπως είναι τα ομόλογα του ΕFSF. Αν η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα αρνηθεί και εκείνη την παροχή ρευστότητας λόγω της χαμηλής ποιότητας των εγγυήσεων, όπως συνέβη στην περίπτωση των ελληνικών τραπεζών, τότε η τράπεζα αναγκάζεται να καταφύγει στον

² Μηνιαίος μέσος όρος καθαρών εκροών 2007-2009.

ύστατο μηχανισμό παροχής ρευστότητας, τον λεγόμενο ELA (Emergency Liquidity Assistance) (Ζαβερδινός & Ζαβερδινός 2015).

Έτσι, από τον Αύγουστο του 2011 η ΤτΕ άρχισε να χορηγεί ρευστότητα στα πιστωτικά ιδρύματα μέσω και του ELA. Η έκτακτη αυτή χρηματοδότηση προέρχεται από τις εθνικές κεντρικές τράπεζες του Ευρωσυστήματος σε πιστωτικά ιδρύματα που αντιμετωπίζουν προβλήματα ρευστότητας, έναντι ενεχύρου και με την έγκριση του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΚΤ (ECB 2007), σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στις κατευθυντήριες γραμμές του Ευρωσυστήματος και με αυστηρούς χρονικούς περιορισμούς (βλ. Διάγραμμα 12). Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι η ρευστότητα που παρέχεται μέσω του μηχανισμού ELA είναι σημαντικά ακριβότερη, έως και 30 φορές, φτάνοντας κοντά στο 1,55% σε σύγκριση με το κόστος δανεισμού από την ΕΚΤ (Ζαβερδινός & Ζαβερδινός 2015).

Μια ανάσχεση της διαδικασίας εκροής καταθέσεων από τις ελληνικές τράπεζες είχαμε τα έτη 2012-2013. Το Νοέμβριο του 2012 η Τρόικα³, αποφάσισε την περαιτέρω ελάφρυνση του δημόσιου χρέους της Ελλάδος μέσω του προγράμματος επαναγοράς από το Ελληνικό Δημόσιο των νέων ομολόγων του έναντι χρεογράφων του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF). Παράλληλα, η μεταστροφή του κλίματος στην οικονομία, η υποχώρηση των δυσμενών προβλέψεων και η σταδιακή αποκατάσταση της εμπιστοσύνης οδήγησαν σε αύξηση των καταθέσεων στις ελληνικές τράπεζες. Από τον Ιούλιο έως και το Δεκέμβριο του 2012 εισέρρευσαν στις τράπεζες περίπου 11 δισ. ευρώ (από τα νοικοκυριά και τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις). Το 2013 οι καταθέσεις σταθεροποιήθηκαν (ΤτΕ 2014)⁴. Η σταθεροποίηση αυτή αντανάκλασε τη συνεχή βελτίωση του οικονομικού κλίματος και συνετέλεσε στη μείωση των αναγκών του ελληνικού τραπεζικού συστήματος για αναχρηματοδότηση.

Μια νέα φάση ραγδαίας και δραματικής επιδείνωσης της κατάστασης είχαμε από τις αρχές του 2015 και εξής, όταν οι πολιτικές εξελίξεις και οι

³ Έδρασε για πρώτη φορά στην Ελλάδα το 2010. Ο ρόλος της Τρόικας συνίσταται στην εποπτεία χωρών με σοβαρά οικονομικά προβλήματα, οι οποίες λαμβάνουν χρηματοδοτικά δάνεια που χορηγούνται από τα τρία θεσμικά όργανα που απαρτίζεται: ΕΕ, ΕΚΤ, και ΔΝΤ.

⁴ Το 2013 οι καταθέσεις παρουσίασαν αύξηση κατά 1,2 δισ. ευρώ συνολικά.

παρατεταμένες διαπραγματεύσεις μεταξύ των ευρωπαϊκών θεσμών και της νεοεκλεγμένης ελληνικής κυβέρνησης οδήγησαν την ελληνική οικονομία στο χείλος της πλήρους κατάρρευσης. Οι πολύμηνες και εν τέλει άκαρπες αυτές διαπραγματεύσεις έφεραν κλίμα αβεβαιότητας στους καταθέτες, καθώς τα σενάρια για ενδεχόμενο Grexit, δηλαδή για έξοδο της Ελλάδας από το ευρώ, πυροδότησαν αυξημένη ζήτηση τραπεζογραμματίων ευρώ, την οποία κλήθηκε να καλύψει η ΤτΕ (ΤτΕ 2014). Υπ' αυτές τις συνθήκες, το πρώτο εξάμηνο του 2015 το ποσό βοήθειας από τον ΕΛΑ ανήλθε €125 δισ., από τα οποία τα €85 δισ. ήταν εγγυημένα από το ελληνικό δημόσιο (ΤτΕ 2014).

Τον Ιούνιο του 2015, η αυξανόμενη εκροή καταθέσεων έφθασε σχεδόν στα όρια του bank run. Προ της δραματικής αυτής κατάστασης ήταν αναγκαία πλέον η επιβολή ελέγχου στην διακίνηση κεφαλαίων, των λεγόμενων capital controls. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε σχετικά ο Διοικητής της ΤτΕ (efsyn.gr 22/02/2016): «Τα capital controls έχουν τη θέση ενός δημόσιου αγαθού, διότι δεν επιβλήθηκαν από καπρίτσιο αλλά για να σταματήσει η εκροή καταθέσεων και για τη διαφύλαξη της χρηματοδοτικής ευστάθειας της χώρας». Επομένως, η επιβολή των capital controls αποσκοπούσε στον περιορισμό των κινδύνων που απειλούσαν εκείνη την περίοδο την ελληνική οικονομία μέσα από την ραγδαία επιδείνωση του προβλήματος της ρευστότητας.

Είναι γεγονός ότι η επιβολή ελέγχων στην διακίνηση κεφαλαίων κατάφερε να αποτρέψει την πλήρη κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος, αν και παράλληλα προκάλεσε ένα πλήθος αρνητικών παρενεργειών σε πολλούς τομείς της πραγματικής οικονομίας και ιδίως στις δραστηριότητες πολλών επιχειρήσεων. Τα capital controls χαλάρωσαν τον Ιούλιο του 2016. Επίσης, στα τέλη Φεβρουαρίου του 2018, μετά από απόφαση του υπουργού Οικονομικών, χαλάρωσαν περαιτέρω οι περιορισμοί στην ανάληψη μετρητών και στη μεταφορά κεφαλαίων. Στους σχεδιασμούς της κυβέρνησης είναι η πλήρης άρση των περιορισμών το συντομότερο δυνατόν, παράλληλα όμως με την διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής και μακροοικονομικής σταθερότητας (Naftemporiki 28/2/2018).

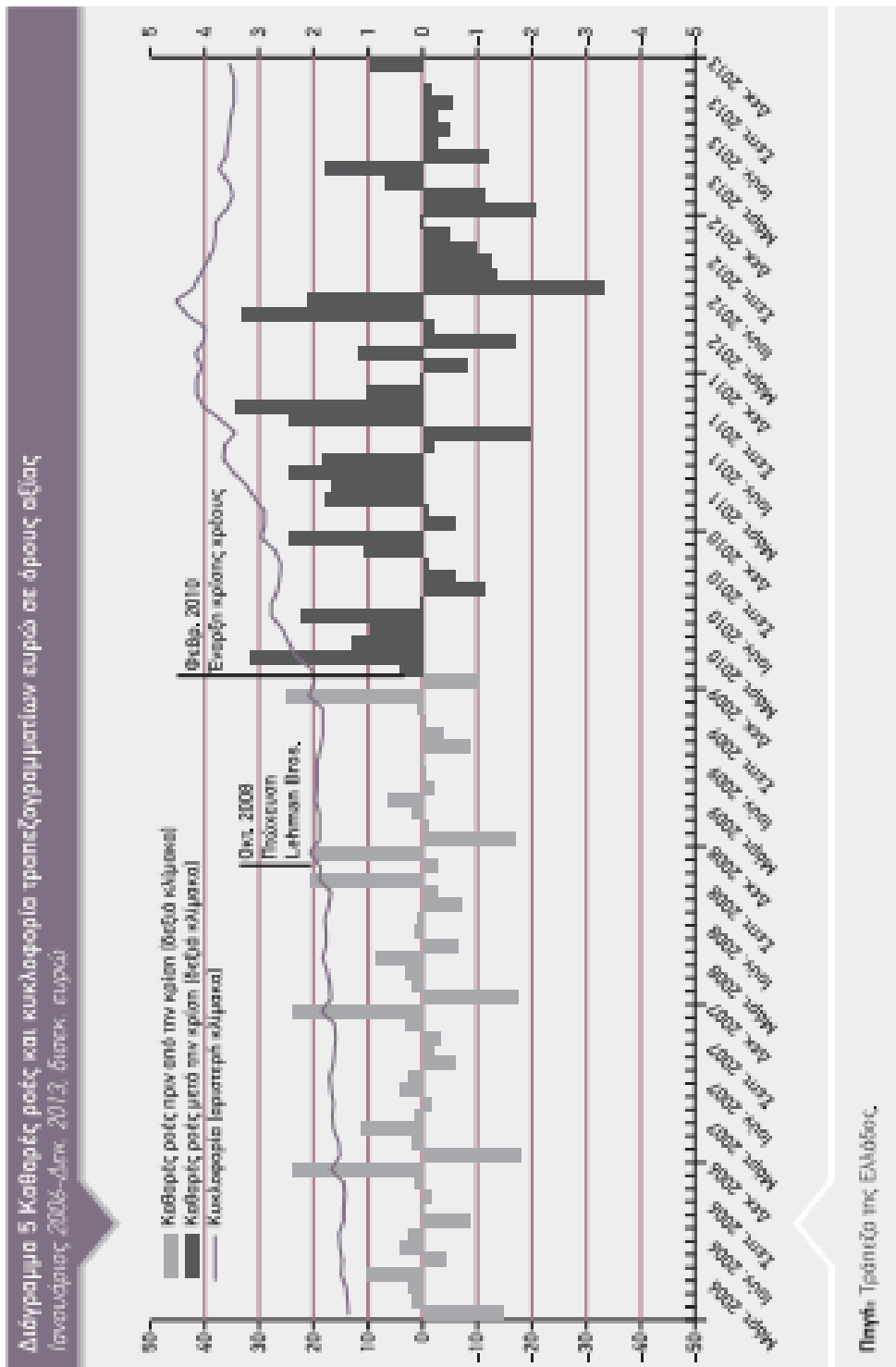
Εν μέσω μιας τόσο οξείας κρίσης ρευστότητας, αναδείχθηκε ο κεφαλαιώδους σημασίας ρόλος των κεντρικών τραπεζών, ο οποίος έχει δύο

παραμέτρους. Πρώτον, κατά τη διάρκεια περιόδων αβεβαιότητας και ακραίων καταστάσεων, το κοινό επιλέγει τα μετρητά ως μέσο αποθησαύρισης, αλλά και για προληπτικούς λόγους. Επομένως, η κάλυψη της ζήτησης συμβάλλει θετικά στην αξιοπιστία του νομίσματος, αλλά και στη μείωση του αισθήματος ανασφάλειας του κοινού. Κατά δεύτερον, εάν προκύψει δυσχέρεια ή εμπόδιο ως προς τη διάθεση μετρητών μέσω των τραπεζών, μπορεί να πληγεί η εμπιστοσύνη του κοινού στο τραπεζικό σύστημα, κατάσταση την οποία καλείται να αντιμετωπίσει άμεσα η κεντρική τράπεζα.

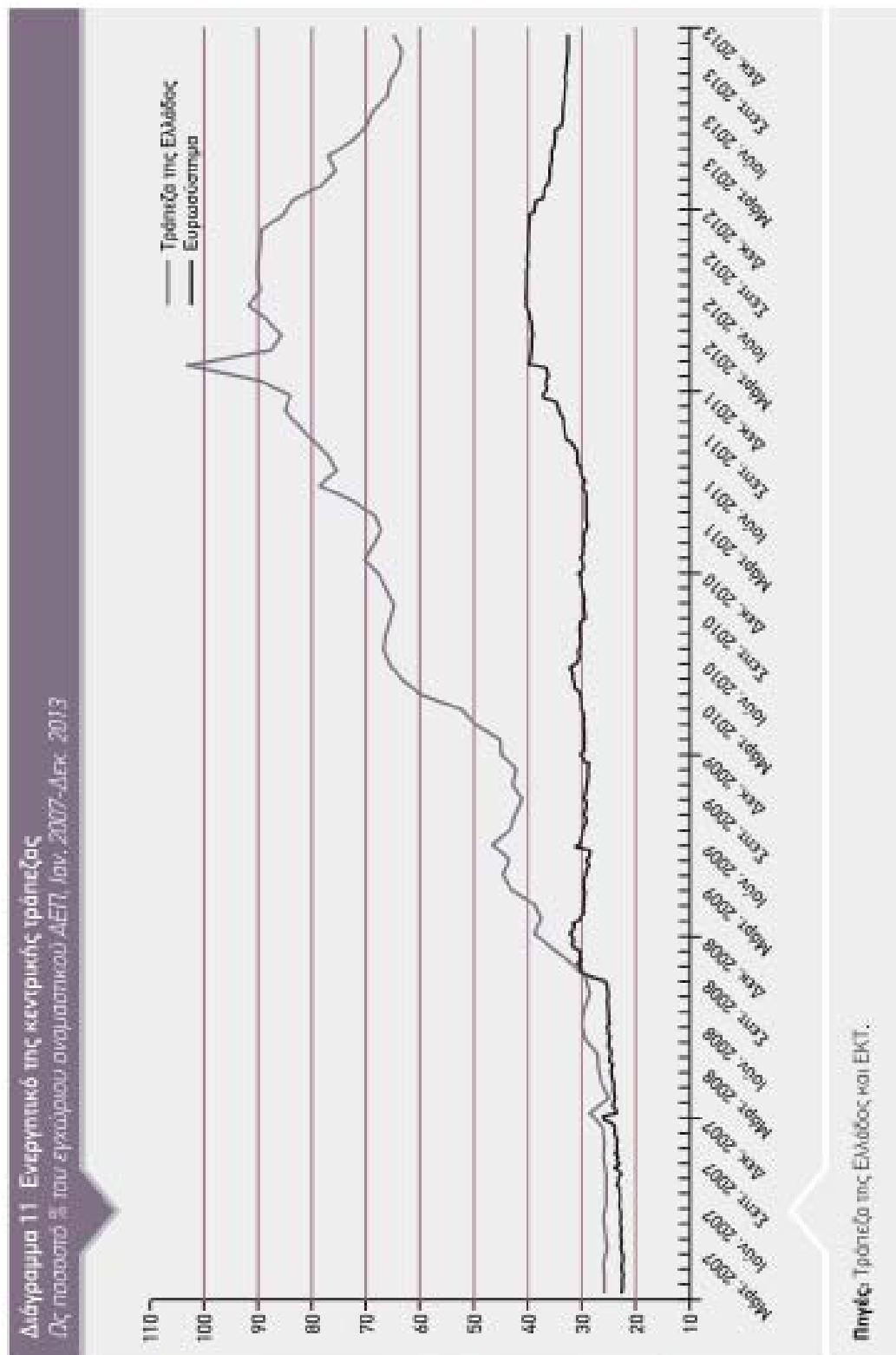
Το γεγονός ότι η κεντρική τράπεζα στήριξε ευρέως την παροχή ρευστότητας συνέβαλε στη διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας. Επιβράδυνε επίσης τον ρυθμό περιορισμού της τραπεζικής χρηματοδότησης προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά σε σχέση με την συρρίκνωση της καταθετικής βάσης των τραπεζών. Στο βαθμό αυτό, η ΤτΕ συνέβαλε στο μετριασμό των δυσμενών επιπτώσεων της κρίσης χρέους και της δημοσιονομικής προσαρμογής στην οικονομική δραστηριότητα. Ιδιαίτερα η παροχή ρευστότητας από την ΤτΕ στα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα συνεπαγόταν κινδύνους που, σύμφωνα με τους κανόνες του Ευρωσυστήματος, βαρύνουν αποκλειστικά τη χορηγούσα εθνική κεντρική τράπεζα. Για το λόγο αυτό, η ΤτΕ δημιούργησε αυξημένες προβλέψεις στον ισολογισμό της. Επίσης, απαιτήθηκε σημαντική κλιμάκωση των προσπαθειών για έλεγχο των κινδύνων αυτών – με τη γρήγορη προσαρμογή των διαδικασιών, την αναβάθμιση των υπάρχοντων λειτουργικών συστημάτων και τη δημιουργία νέων (ΤτΕ 2014: 177).

Η διατήρηση των μέτρων παροχής ρευστότητας από το Ευρωσύστημα και τα μέτρα για την ενίσχυση της ρευστότητας της ελληνικής οικονομίας συνέβαλαν στην αποφυγή φαινομένων πιστωτικής ασφυξίας. Σε αντίθετη περίπτωση, οι τράπεζες δεν θα μπορούσαν να ανανεώσουν ούτε επικερδή δάνεια, με αρνητικές συνέπειες για την κερδοφορία και ακολούθως την κεφαλαιακή τους επάρκεια. Επίσης, η ραγδαία συρρίκνωση του ενεργητικού τους θα οδηγούσε σε σημαντική υποχώρηση της χρηματοδότησης της οικονομίας και, ακολούθως, σε ακόμη μεγαλύτερη ύφεση από αυτήν που καταγράφηκε (ΤτΕ, 2014: 180). Επιπρόσθετα, σημαντική ήταν η συμβολή της

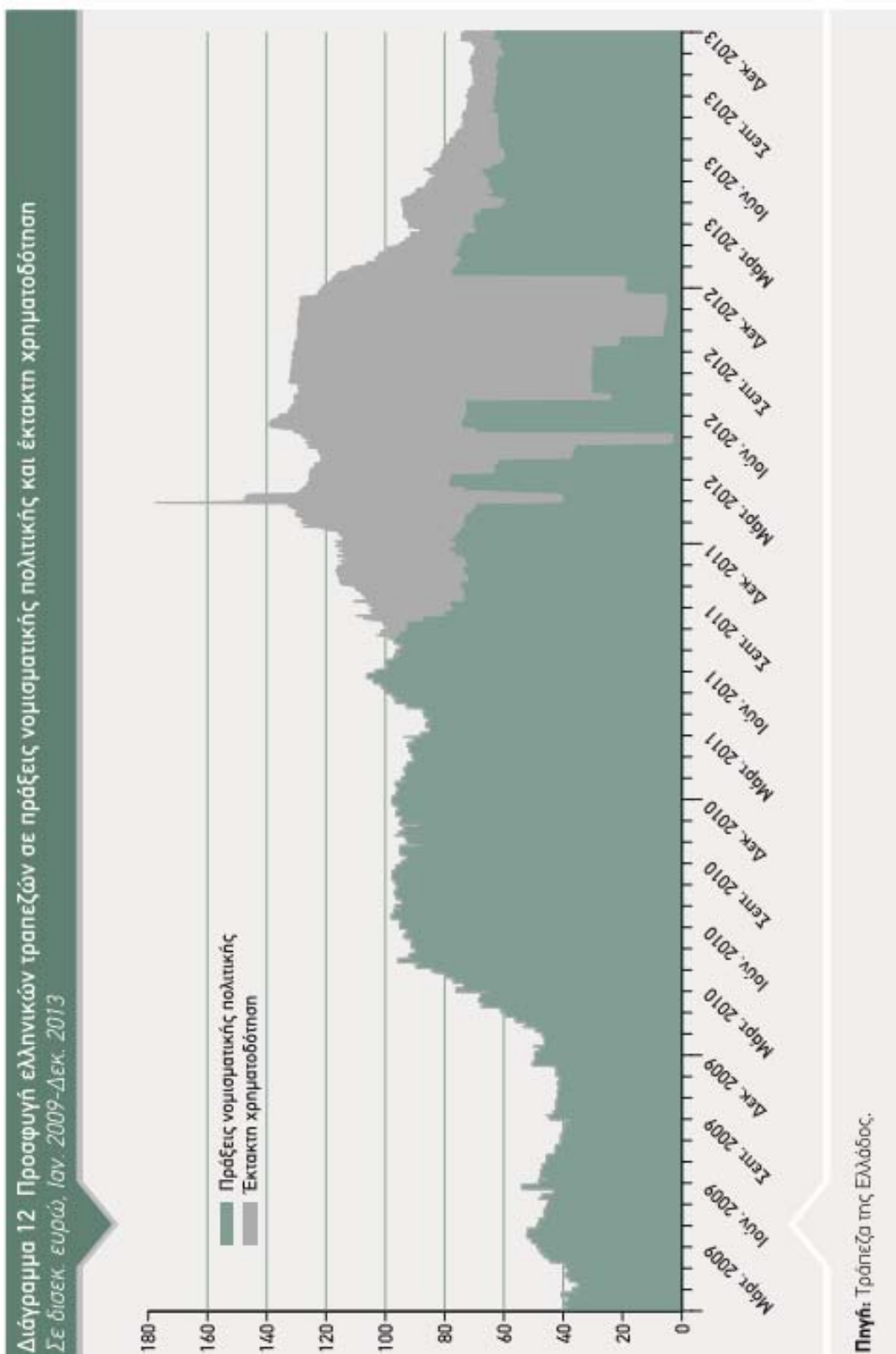
Επιτροπής Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας όσον αφορά τη ρευστότητα, μέσω των εκτιμήσεων για την απαιτούμενη για κάθε τράπεζα έκτακτη χρηματοδότηση από την πλευρά της ΤτΕ. Με τις αποφάσεις της Επιτροπής και τη συμβολή της ΕΚΤ, διασφαλίστηκε η έκτακτη χρηματοδότηση και, ως εκ τούτου, η εύρυθμη λειτουργία του τραπεζικού συστήματος.

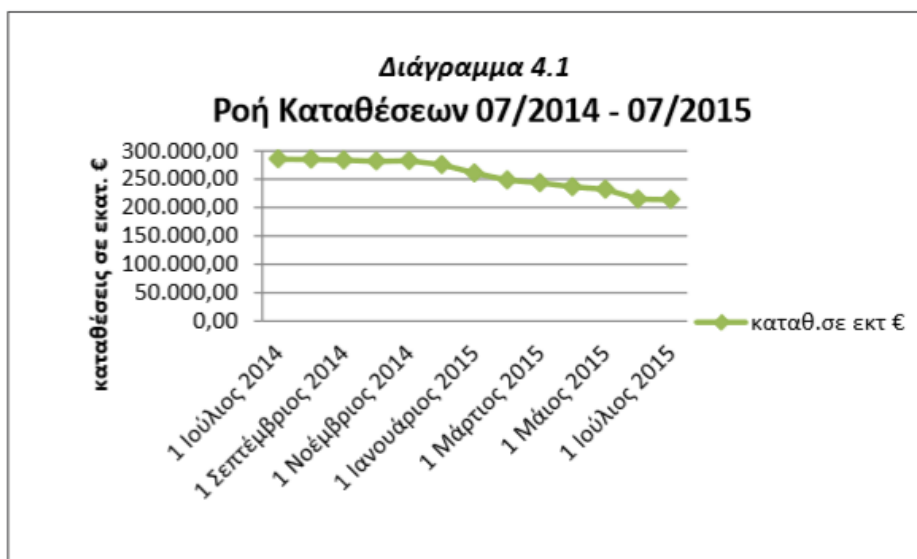
Εικ. 7. Καθαρές ροές και κυκλοφορία τραπεζογραμματίων € σε όρους αξίας (Ιανουάριος 2006-Δεκ. 2013 δισ. €

Εικ. 8. Ενεργητικό της Κεντρικής Τράπεζας/ Ως % του εγχώριου ονομαστικού ΑΕΠ, Ιαν.2007-Δεκ.2013

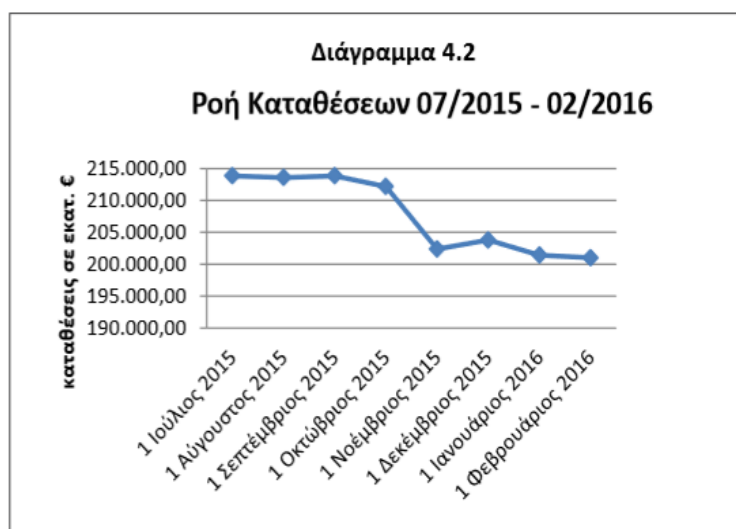

Εικ. 9. Πράξεις νομισματικής πολιτικής και έκτακτη χρηματοδότηση.

Πηγή : <http://www.bankofgreece.gr/Pages/> (2016)

Εικ. 10: η καθοδική πορεία της ροής των καταθέσεων για το διάστημα από Ιούλιο 2014 έως Ιούλιο 2015.

Πηγή : <http://www.bankofgreece.gr/Pages/> (2016)

Εικ. 11: η λιγότερο καθοδική πορεία της ροής των καταθέσεων για το διάστημα από Ιούλιο 2015 έως Ιούλιο 2016.

6.2 Ανακεφαλαίωση των ελληνικών τραπεζών

Στο προηγούμενο κεφάλαιο είδαμε τα προβλήματα που αντιμετώπισε το ελληνικό τραπεζικό σύστημα κατά τα χρόνια της κρίσης όσον αφορά τη ρευστότητα. Πέραν της μεγάλης εκροής καταθέσεων και του PSI, αν θα θέλαμε να συνοψίσουμε τους υπόλοιπους παράγοντες που κλόνισαν τα θεμέλια των ελληνικών τραπεζών, θα αναφέραμε καταρχάς την αδυναμία πρόσβασής τους

στις διεθνείς αγορές για άντληση χρηματοδότησης λόγω της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης. Αυτό είχε ως συνέπεια οι μηχανισμοί του Ευρωσυστήματος (ΕΚΤ και ΕΛΑ) να αποτελούν τις μοναδικές πηγές ρευστότητας. Κατά δεύτερον, την γενικότερη οικονομική κρίση, τεράστια ανεργία και ύφεση στη χώρα, που προκάλεσαν επιδείνωση της ποιότητας των δανειακών χαρτοφυλακίων και ραγδαία αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων (στεγαστικών, καταναλωτικών και επιχειρηματικών). Επίσης, ένας ακόμα σημαντικός παράγοντας υπήρξε ο ιδιότυπος εναγκαλισμός των τραπεζών με το κράτος (μέσω αγοράς μεγάλων ποσοτήτων ομολόγων) και με συγκεκριμένους επιχειρηματίες (μέσω ευνοϊκής χρηματοδότησης χωρίς επαρκείς εγγυήσεις).

Μόνο από την αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους το 2011, για παράδειγμα, οι τέσσερις μεγάλες τράπεζες υπέστησαν ζημίες ύψους 28 δις. ευρώ. Κατά συνέπεια, η άμεση ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών για τη βελτίωση της κεφαλαιακής τους θέσης και τη διατήρηση του ιδιωτικού τους χαρακτήρα ανέκυψε σύντομα ως η μοναδική επιλογή για την εξυγίανση και ανάκαμψη του ελληνικού τραπεζικού συστήματος και την επιστροφή των καταθέσεων (Μουρμούρας 2015: 165-166). Στόχος της ανακεφαλαιοποίησης υπήρξε η δημιουργία κεφαλαιακών αποθεμάτων προληπτικής εποπτείας στις τέσσερις σημαντικές τράπεζες, τα οποία θα βελτίωναν την ανθεκτικότητα των ισολογισμών τους και τη δυνατότητά τους να αντεπεξέρχονται σε ενδεχόμενες αρνητικές μακροοικονομικές διαταραχές. Οι εξελίξεις από το 2011 μέχρι σήμερα υπήρξαν πυκνές, με τα δεδομένα να αλλάζουν συχνά και την εκάστοτε αξιολόγηση της κατάστασης να οδηγεί στη ανάληψη πρόσθετων πρωτοβουλιών για την ενίσχυση των ελληνικών τραπεζών.

Ως αποτέλεσμα των εξελίξεων αυτών, απαιτήθηκαν τρεις γύροι ανακεφαλαιοποιήσεων. Η πρώτη ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών (2012-2013) έγινε μέσω του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας και στοίχισε περίπου 25,5 δις. Ευρώ. Η δεύτερη ανακεφαλαιοποίηση (2014) καλύφθηκε στο σύνολό της από τοποθετήσεις ιδιωτών επενδυτών ύψους 8,3 δις. ευρώ, αλλά προκάλεσε μεγάλη απαξίωση της περιουσίας του ΤΧΣ λόγω μείωσης του ποσοστού συμμετοχής του στα κεφάλαια των τραπεζών. Η τρίτη

ανακεφαλαιοποίηση, εξαιτίας του μεγάλου ενδιαφέροντος ιδιωτών επενδυτών, που επένδυσαν περίπου 5,3 δισ. ευρώ, επιβάρυνε το δημόσιο χρέος κατά 5,4 δισ. ευρώ, ποσό πολύ μικρότερο από τα 25 δισ. που είχαν αρχικά προβλεφθεί (Αγουρίδης 2017). Οι τρεις αυτοί γύροι ανακεφαλαιοποιήσεων αναδεικνύουν την μεγάλη δυσκολία ανάνηψης του τραπεζικού συστήματος μέσα σε μια γενικότερη οικονομία που μαστίζεται από την ύφεση, την ανεργία, αλλά και την πολιτική αβεβαιότητα και αστάθεια. Στις γραμμές που ακολουθούν, θα προσπαθήσουμε να αναφερθούμε σε ορισμένες τεχνικές παραμέτρους της διαδικασίας ανακεφαλαιοποίησης.

Σε ό,τι αφορά το σχέδιο της ανακεφαλαιοποίησης, η απόφαση των Ευρωπαίων ιθυνόντων να χορηγήσουν στη χώρα μας 50 δισ. ευρώ μέσω του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Στήριξης (EFSF) για την αναδιάταξη του τραπεζικού χάρτη και την ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών αποτέλεσε σημαντικό βήμα για τη σταθεροποίηση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος. Τον Μάρτιο του 2012, αφού η ΤτΕ εντόπισε άμεσα το πρόβλημα, εκπόνησε μελέτη στρατηγικής αξιολόγησης του τραπεζικού τομέα, στόχος της οποίας ήταν η διερεύνηση των προοπτικών βιωσιμότητας των τραπεζών. Τα κριτήρια αξιολόγησης ήταν τα εξής (Τράπεζα της Ελλάδος 2014: 189):

1. Η φερεγγυότητα και η προθυμία των μετόχων να τοποθετήσουν νέα κεφάλαια,
2. Οι δείκτες κεφαλαιακής επάρκειας, ρευστότητας και κερδοφορίας,
3. Η αξιολόγηση κάθε τράπεζας από την ΤτΕ,
4. Η ποιότητα της διοίκησης και των συστημάτων διαχείρισης κινδύνων, και
5. Η ύπαρξη ενός διατηρήσιμου μοντέλου επιχειρηματικής δράσης.

Από τη μελέτη αυτή ανέκυψε το συμπέρασμα ότι τέσσερις τράπεζες κρίθηκαν κατάλληλες για ανακεφαλαιοποίηση (Εθνική, Πειραιώς, Eurobank και Alpha Bank). Έγινε δηλαδή ένας διαχωρισμός μεταξύ «συστημικών» και «μη συστημικών» τραπεζών, με τις πρώτες να τοποθετούνται υπό την προστασία του δημοσίου, και, για τις οποίες, εκπονήθηκε σχέδιο ανακεφαλαιοποίησης. Οι «μη συστημικές», όπως προβλεπόταν και στο Μνημόνιο του Δεκεμβρίου του 2012, θα έπρεπε να ανακεφαλαιοποιηθούν αποκλειστικά από τον ιδιωτικό τομέα, μέχρι το τέλος Απριλίου 2013. Σε περίπτωση μη εκπλήρωσης του στόχου,

αυτές θα ετίθεντο σε διαδικασία εξυγίανσης μέχρι το τέλος Ιουνίου 2013 (Τράπεζα της Ελλάδος 2012: 4)

Παρά τις ανακεφαλαιοποιήσεις του 2012-2013 και 2014, οι παρατεταμένες διαπραγματεύσεις, η εκροή καταθέσεων και το συνεχώς αυξανόμενο ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων κατέστησαν αναγκαία την εκ νέου ανακεφαλαιοποίηση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος. Η ΕΚΤ διενήργησε συνολική αξιολόγηση των τεσσάρων σημαντικών ελληνικών τραπεζών. Συνολικά, από την άσκηση προσομοίωσης ακραίων καταστάσεων στις τέσσερις τράπεζες προέκυψε υστέρηση κεφαλαίων ύψους 4,4 δισεκ. ευρώ σύμφωνα με το βασικό σενάριο και 14,4 δισεκ. ευρώ σύμφωνα με το σενάριο δυσμενών εξελίξεων, δηλαδή πολύ χαμηλότερα από το ποσό των 25 δισεκ. ευρώ που είχε προβλεφθεί στη Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης.

Οι τέσσερις τράπεζες υπέβαλαν στην ΕΚΤ σχέδια κάλυψης των κεφαλαιακών αναγκών, με τα οποία εξήγησαν πώς προτίθενται να καλύψουν την υστέρηση κεφαλαίων, εκ των οποίων έγιναν αποδεκτά μέτρα κεφαλαιακής ενίσχυσης ύψους 0,6 δισεκ. ευρώ. Κατόπιν της ψήφισης του σχετικού νόμου από τη Βουλή, ολοκληρώθηκε με επιτυχία η διαδικασία ανακεφαλαιοποίησης με αυξημένο ενδιαφέρον από πλευράς ξένων επενδυτών, οι οποίοι επένδυσαν περίπου 5,3 δισεκ. ευρώ στις τέσσερις σημαντικές τράπεζες. Επιπλέον, κεφάλαια ύψους περίπου 2,7 δισεκ. ευρώ αντλήθηκαν μέσω εθελοντικών ασκήσεων διαχείρισης στοιχείων παθητικού (προτάσεις ανταλλαγής ομολόγων με μετοχές). Τα επιπρόσθετα κεφάλαια για τις δύο τράπεζες που δεν κάλυψαν όλες τις κεφαλαιακές τους ανάγκες από ιδιωτικές πηγές (περίπου 5,4 δισεκ. ευρώ) προέρχονται από το Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΤΧΣ).

Παρ' όλες τις δυσκολίες η τρίτη αυτή ανακεφαλαιοποίηση ολοκληρώθηκε με επιτυχία, αφού (Αγουρίδης 2017):

1. Αποφεύχθηκε η καταστρεπτική προοπτική του κουρέματος των καταθέσεων νοικοκυριών και επιχειρήσεων, η οποία θα κατάφερνε ένα καίριο πλήγμα στην εμπιστοσύνη των καταθετών. Μια τέτοια δυσμενής εξέλιξη θα είχε ανυπολόγιστες μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στη ρευστότητα των τραπεζών και τη λειτουργία της οικονομίας. Το κυριότερο είναι ότι το βάρος της διάσωσης

των τραπεζών θα μεταφερόταν στις πλάτες των Ελλήνων καταθετών με ανυπολόγιστες συνέπειες στην ήδη χειμαζόμενη ελληνική οικονομία.

2. Λόγω του μεγάλου ενδιαφέροντος εκ μέρους ιδιωτών επενδυτών, οι οποίοι επένδυσαν περίπου 5,3 δισ. ευρώ στις τέσσερις συστημικές τράπεζες, περιορίστηκε η κρατική ενίσχυση που παρασχέθηκε μέσω του ΤΧΣ. Κατά συνέπεια, υπήρξε μικρότερη επιβάρυνση και του δημόσιου χρέους, στα 5,4 δισ. ευρώ, ποσό πολύ μικρότερο από τα 25 δισ. που είχαν αρχικά προβλεφθεί.

Η τρίτη αυτή ανακεφαλαιοποίηση συνδέθηκε με μια ενισχυμένη εποπτεία των τραπεζών. Με το νέο πλαίσιο που διαμορφώθηκε, ενισχύθηκε ο ρόλος του ΤΧΣ στη στρατηγική των τραπεζών, ενώ ενσωματώθηκαν περισσότερες δικλίδες ασφαλείας με σκοπό την ενίσχυση της εταιρικής διακυβέρνησης. Έτσι ανατράπηκε το παράδοξο της πρώτης ανακεφαλαιοποίησης, όπου, αν και το Ελληνικό Δημόσιο κατείχε τη συντριπτική πλειοψηφία των μετοχών των τριών σημαντικών τραπεζών, είχε περιορισμένα δικαιώματα ψήφου (Αγουρίδης 2017). Ένα τελευταίο σημαντικό στοιχείο της τελευταίας ανακεφαλαιοποίησης που αξίζει να αναφερθεί είναι ότι για πρώτη φορά συνδέθηκε με τη διαμόρφωση ενός συνολικού πλαισίου διαχείρισης των μη εξυπηρετούμενων δανείων, ώστε να εκμηδενιστεί η πιθανότητα ανάγκης και νέας ανακεφαλαιοποίησης στο μέλλον. Το φλέγον ζήτημα των κόκκινων δανείων θα μας απασχολήσει, ωστόσο, εκτενέστερα στο επόμενο κεφάλαιο.

7. Μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα – μη εξυπηρετούμενα δάνεια («κόκκινα δάνεια»)

Οι εξελίξεις στα πεδία των συγχωνεύσεων, των εξαγορών και των ανακεφαλαιοποιήσεων των ελληνικών τραπεζών κατά τα χρόνια της κρίσης συνέβαλαν, όπως είδαμε, στην αντιμετώπιση των επικίνδυνων έκτακτων περιστάσεων, αποσόβησαν την εξαιρετικά αρνητική προοπτική κουρέματος καταθέσεων και δημιούργησαν ορισμένες προϋποθέσεις σταθεροποίησης της κατάστασης. Εντούτοις, το ελληνικό τραπεζικό σύστημα εξακολουθεί να αντιμετωπίζει ένα ακόμα ιδιαίτερα οξύ και δυσεπίλυτο πρόβλημα: αυτό των λεγόμενων «κόκκινων δανείων».

Στο πλαίσιο μιας γενικής εισαγωγής στο ζήτημα αυτό, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι μία από τις κύριες υπηρεσίες των τραπεζών είναι η χορήγηση δανείων σε νοικοκυριά και επιχειρήσεις. Οι τελευταίες με τη σειρά τους αφού αποκτήσουν ρευστότητα, μπορούν να πραγματοποιούν επενδύσεις και έτσι να δημιουργούν θέσεις απασχόλησης (Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα 15/032018). Τα δάνεια επιτρέπουν επίσης στους ιδιώτες να αγοράσουν επίσης διάφορα αγαθά, για παράδειγμα διαμερίσματα, αυτοκίνητα, έπιπλα, ηλεκτρικές συσκευές ή να αξιοποιήσουν την δανειοδότηση για σκοπούς αναψυχής (π.χ. ταξίδια). Μέσα από την διαδικασία δανειοδότησης, η τράπεζα αποκομίζει κέρδος από τους τόκους που λαμβάνει, ενώ στην ουσία δημιουργεί και νέο χρήμα. Μέσα από τα έσοδα από τους τόκους οι τράπεζες οδηγούνται στην κερδοφορία και στην δυνατότητα χορήγησης νέων δανείων, τα οποία με την σειρά τους ενισχύουν την ανάπτυξη της οικονομίας.

Η χορήγηση δανείων, ωστόσο, είναι συνδεδεμένη και με σημαντικούς κινδύνους, καθώς η τράπεζα δεν μπορεί ποτέ να είναι σίγουρη ότι οι επιχειρήσεις ή τα νοικοκυριά θα αποπληρώσουν τα δάνεια εντός της συμφωνηθείσας προθεσμίας. Εάν ο εκάστοτε δανειολήπτης παύει να αποπληρώνει το δάνειο ή τον τόκο, έπειτα από ένα ορισμένο χρονικό διάστημα, η τράπεζα είναι υποχρεωμένη να κατατάξει το δάνειο ως «επισφαλές χρέος» ή ως «μη εξυπηρετούμενο δάνειο» (Non Performing Loan [NPL] ή «κόκκινο δάνειο»). Οι ευρωπαϊκές εποπτικές αρχές θεωρούν ένα δάνειο ως μη εξυπηρετούμενο όταν υπάρχουν ενδείξεις ότι ο δανειολήπτης είναι απίθανο να

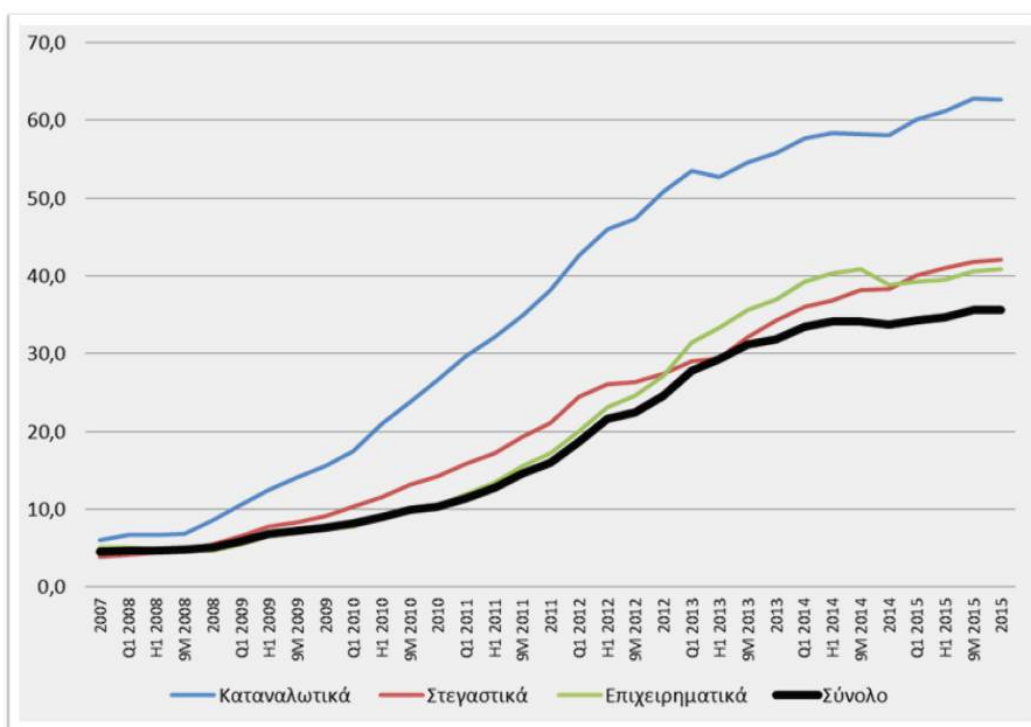
αποπληρώσει το δάνειο ή όταν υπάρχει καθυστέρηση στην καταβολή των δόσεων μεγαλύτερη των 90 ημερών (Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα 15/032018).

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι ο ορισμός των μη εξυπηρετούμενων δανείων διευρύνθηκε το 2015. Ο νέος διευρυμένος ορισμός περιλαμβάνει όχι μόνο τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, αλλά και τα δάνεια αβέβαιης είσπραξης ή αλλιώς «μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα» (Non Performing Exposures – NPEs). Πρόκειται για τα ανοίγματα που είναι μεν ενήμερα ή εμφανίζουν καθυστέρηση μικρότερη των 90 ημερών, αλλά υπάρχουν ενδείξεις ότι ο οφειλέτης ενδέχεται να μην εκπληρώσει πλήρως τις δανειακές υποχρεώσεις του χωρίς τη ρευστοποίηση των σχετιζόμενων εξασφαλίσεων (ανοίγματα αβέβαιης είσπραξης – unlikely to pay) (Μητράκος 2016).

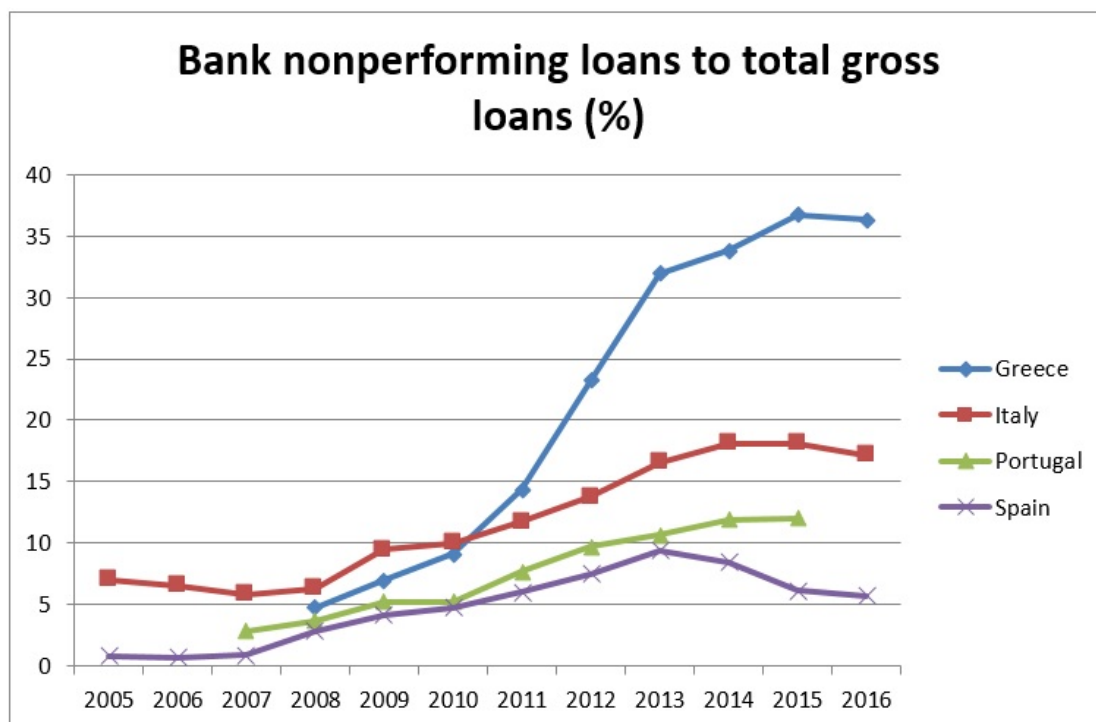
Τις δύο πρώτες δεκαετίες του 21ου αιώνα οι ελληνικές τράπεζες αποτέλεσαν ουσιαστικό μέρος μιας επίπλαστης οικονομικής ανάπτυξης. Η πρόσβαση σε φθινό δανεισμό, η οποία εξασφαλίστηκε μέσα από την είσοδο της Ελλάδας στην ευρωζώνη, οδήγησε σε μια αλόγιστη πολιτική χορήγησης δανείων εκ μέρους των τραπεζών, χωρίς ενδελεχείς ελέγχους της πιστοληπτικής ικανότητας των δανειοληπτών. Η «φούσκα» αυτή της δεκαετίας του 2000 επρόκειται δυστυχώς να σκάσει κατά την δεκαετία του 2010. Με το ξέσπασμα της κρίσης, οι δυσμενείς μακροοικονομικές συνθήκες οδήγησαν σε δραστικές περικοπές μισθών και συντάξεων, σε πιο ευέλικτες μορφές εργασίας και βεβαίως στην δραματική αύξηση της ανεργίας μέσω της χρεωκοπίας και του κλεισίματος χιλιάδων επιχειρήσεων. Στις παραπάνω εξελίξεις ήρθαν να προστεθούν και οι δυσβάσταχτες αυξήσεις στις φορολογικές υποχρεώσεις, οι οποίες συνέβαλαν στη σημαντική μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος των πολιτών, και, συνεπώς, στην αποδυνάμωση της ικανότητας αποπληρωμής των δανειακών υποχρεώσεων εκ μέρους των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων (Τράπεζα της Ελλάδος 07/2016).

Από τα τέλη του 2007, όπου ο λόγος των δανείων σε καθυστέρηση (δηλαδή των δανείων που εμφανίζουν τουλάχιστον 90 ημέρες καθυστέρηση) προς το σύνολο δανείων κατέγραψε την ιστορικά χαμηλότερη τιμή (4,5%), άρχισε να παρατηρείται χειροτέρευση του λόγου, με επιταχυνόμενο ρυθμό κατά

τη διάρκεια της εγχώριας δημοσιονομικής κρίσης (Μητράκος 2016: Διάγραμμα 1, εικ. 12). Κάνοντας μια συγκριτική μελέτη της εξέλιξης των μη εξυπηρετούμενων δανείων στις χώρες του νότου με βάση την διαχρονική εξέλιξη του ποσοστού των μη εξυπηρετούμενων δανείων ως ποσοστού των συνολικών δανείων (Παναγιωτίδης 2017: Διάγραμμα 1, εικ. 13), θα παρατηρήσουμε και εδώ ότι στην περίπτωση της Ελλάδας είχαμε μονοψήφια ποσοστά μη εξυπηρετούμενων δανείων μέχρι και το 2010 (τα οποία ήταν και οριακά χαμηλότερα της Ιταλίας). Στη συνέχεια είχαμε εκρηκτική αύξησή τους με τα ποσοστά τους να σταθεροποιούνται στο 36% το 2015 και το 2016. Στην περίπτωση της Ισπανίας έχουμε τα χαμηλότερα ποσοστά, αλλά και την πιο ξεκάθαρη πτωτική τάση (από το 9.35% το 2013 έχουμε φτάσει στο 5.65% το 2016). Τα ποσοστά για την Ιταλία είναι 17% και για την Πορτογαλία 12% (Μήλας, Παναγιωτίδης 2017).

Εικ. 12. Διάγραμμα: Δάνεια σε καθυστέρηση ανά κατηγορία χαρτοφυλακίου (2007-2015)

Εικ. 13. Διάγραμμα: Ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων ως ποσοστό των συνολικών δανείων στις χώρες του νότου (2005-2016)

Με βάση τα στοιχεία του Σεπτεμβρίου 2015, το ποσοστό των δανείων σε καθυστέρηση στην Ελλάδα (35,7%) ήταν το δεύτερο υψηλότερο στην Ευρωπαϊκή Ένωση (μετά από εκείνο της Κύπρου, 38,7%) και περίπου εξαπλάσιο του ευρωπαϊκού μέσου όρου (Μητράκος 2016). Το 2016 και στις αρχές του 2017 παρατηρήθηκε μια σταθεροποίηση του αποθέματος των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων και μια μείωση των σωρευμένων προβλέψεων σε αντιστοιχία με τη μείωση των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων, κάτι που φάνηκε να υποδηλώνει ότι ο πιστωτικός κίνδυνος είχε ήδη φθάσει στα ανώτερα επίπεδά του (Τράπεζα της Ελλάδος 07/2017). Περαιτέρω σταδιακή μείωσή του προβλεπόταν για το επόμενο χρονικό διάστημα, μόνον εφόσον επιβεβαιώνονταν οι υποθέσεις για την εξέλιξη των κύριων μακροοικονομικών μεγεθών.

Στα τέλη Μαρτίου 2017 το σωρευμένο υπόλοιπο των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων εξακολουθούσε να διατηρείται σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα και ο δείκτης των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων βρισκόταν στο επίπεδο του 45,2%. (Τράπεζα της Ελλάδος 07/2017: 21). Ως τα τέλη όμως του 2017 η εικόνα άρχισε να βελτιώνεται αισθητά. Σε απόλυτους αριθμούς, στα τέλη του 2016 το

ύψος των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων του ελληνικού τραπεζικού συστήματος ανερχόταν σε περίπου 106,3 δισ. ευρώ, ενώ στα τέλη του 2017 ο όγκος τους υποχώρησε στα 96 δισ. ευρώ. Περαιτέρω, η μείωση που παρατηρήθηκε το τελευταίο τρίμηνο του 2017 είναι η υψηλότερη τριμηνιαία μείωση που έχει παρατηρηθεί από την αρχή της κρίσης, ενώ σε σχέση με τον Μάρτιο του 2016, όπου τα μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα έφθασαν στο υψηλότερό τους επίπεδο, παρατηρήθηκε μείωση κατά 12% ή 13 δισ. ευρώ. Η αξιοσημείωτη μείωση των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων κατά το τελευταίο τρίμηνο οφείλεται κατά κύριο λόγο στις διαγραφές που άγγιξαν τα 2,1 δισ. ευρώ και στις πωλήσεις ύψους 1,8 δισ. ευρώ. Οι συνολικές διαγραφές και οι πωλήσεις σε ετήσια βάση, άγγιξαν τα 6,5 δισ. ευρώ και τα 3,6 δισ. ευρώ αντίστοιχα (Τράπεζα της Ελλάδος 2018: 1).

Όσον αφορά την κλαδική κατανομή των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων (Ξηρουχάκης 2018. Τράπεζα της Ελλάδος 2018: 2), καταρχάς παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η κατανομή τους ανά είδος χορήγησης. Με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία του 2018, το υψηλότερο ποσοστό μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων καταγράφεται στα δάνεια προς πολύ μικρές επιχειρήσεις και επαγγελματίες (65,4%), ακολουθούν τα δάνεια προς μικρομεσαίες επιχειρήσεις (57%), τα καταναλωτικά δάνεια (49,3%), τα στεγαστικά (43,4%) και τέλος με σημαντικά χαμηλότερα ποσοστά τα δάνεια προς μεγάλες επιχειρήσεις (22,9%). Όσον αφορά την ποιότητα των χαρτοφυλακίων ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, το υψηλότερο ποσοστό μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων παρατηρείται στον κλάδο της εστίασης (79,8%). Ακολουθεί ο κλάδος των τηλεπικοινωνιών, πληροφορικής και ενημέρωσης (74,1%), καθώς και κάποιοι υποκλάδοι της μεταποίησης (κλωστοϋφαντουργία με 75%, βιομηχανία χάρτου, ξύλου και επίπλων με 70,5% και λοιπές μεταποιητικές δραστηριότητες με 68,4%). Αντίθετα, το χαμηλότερο ποσοστό παρατηρείται στον κλάδο της δημόσιας διοίκησης (0,6%) και της ενέργειας (5%). Οι κλάδοι των κατασκευών, των καταλυμάτων και της διαχείρισης ακίνητης περιουσίας, οι οποίοι στο παρελθόν αποτέλεσαν ατμομηχανές της οικονομίας, εμφανίζουν δυστυχώς υψηλά ποσοστά μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων της τάξης του 67,1%, 45,1%

και 56,9% αντίστοιχα. Οι εν λόγω κλάδοι αντιπροσωπεύουν αθροιστικά περίπου το 20% του συνόλου των επιχειρηματικών δανείων.

Είναι σαφές ότι αυτή την στιγμή η αποτελεσματική διαχείριση των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων αποτελεί το κρισιμότερο πρόβλημα που η κρίση κληροδότησε στις τράπεζες και που αυτές καλούνται σήμερα να αντιμετωπίσουν, προκειμένου να εξυγιανθεί πλήρως το δανειακό χαρτοφυλάκιο τους και να καταστεί έτσι δυνατή η αύξηση της τραπεζικής χρηματοδότησης (Τράπεζα της Ελλάδος 2018: 25). Στις προσπάθειες που έγιναν προκειμένου να τεθεί το πρόβλημα υπό έλεγχο, σημαντικές υπήρξαν οι πρωτοβουλίες που ανέλαβε η Τράπεζα της Ελλάδος. Πιο συγκεκριμένα, με την Πράξη Εκτελεστικής Επιτροπής 42/2014, η Τράπεζα της Ελλάδος υποχρέωσε τις τράπεζες (Μητράκος 2006):

- να καθιερώσουν οργανωτικά ανεξάρτητη μονάδα διαχείρισης των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων,
- να θεσπίσουν διακριτή και καταγεγραμμένη στρατηγική διαχείρισης αυτών των ανοιγμάτων,
- να κατηγοριοποιήσουν τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια στο χαρτοφυλάκιο τους με βάση σαφή κριτήρια και χαρακτηριστικά,
- να αναπτύξουν τύπους ρύθμισης για κάθε κατηγορία μη εξυπηρετούμενων δανείων και να προβούν στην καλύτερη αξιολόγηση της οικονομικής κατάστασης των δανειοληπτών,
- να μεριμνήσουν ώστε η υλοποίηση της διαχείρισης να υποστηρίζεται από τα κατάλληλα μηχανογραφικά συστήματα, διαδικασίες και συστήματα διοικητικής πληροφόρησης,
- να υποβάλλουν προς την Τράπεζα της Ελλάδος αυξημένη πληροφόρηση όσον αφορά τα μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα (συνολικά, αλλά και ανά κατηγορία και κλάδο), συμπεριλαμβανομένων των ενεργειών στις οποίες έχουν προβεί για να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα, όπως για παράδειγμα τον τύπο ρυθμίσεων και διευθετήσεων ή τη διαχείριση καταγγελλόμενων απαιτήσεων.

Σύμφωνα με τον Θ. Μητράκο (2016), το πλαίσιο παρακολούθησης των μη

εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων που έχει θεσπίσει η Τράπεζα της Ελλάδος είναι το πλέον αναλυτικό στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ με βάση τις κατευθύνσεις του οι τράπεζες έχουν ήδη προχωρήσει στην αναβάθμιση των μηχανογραφικών συστημάτων και των διαδικασιών τους.

Προς το σκοπό της μείωσης των μη εξυπηρετούμενων δανείων οι ελληνικές τράπεζες τελούν όμως ήδη και υπό την αυστηρή εποπτεία του Ενιαίου Εποπτικού Μηχανισμού (SSM) και της επικεφαλής του Ντανιέλ Νουί. Η δέσμευση που έχουν αναλάβει οι τραπεζικές διοικήσεις για τα μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα είναι ότι αυτά θα πρέπει να υποχωρήσουν κατά 37% στην περίοδο Ιουνίου 2017 – Δεκεμβρίου 2019, δηλαδή κατά 31 δισ. ευρώ ως το τέλος του 2019. Με άλλα λόγια να υποχωρήσουν στα 65 δισ. ευρώ από τα 96 δισ. ευρώ που ήταν στο τέλος του 2017 (Τράπεζα της Ελλάδος 2018: 3).

Οι τρεις βασικοί άξονες, πάνω στους οποίους θα στηριχθεί η πίεση από τις εποπτικές αρχές, αλλά και από τους μετόχους των τραπεζών είναι (Παπαϊωάννου 2018):

α) Η αύξηση του όγκου των πλειστηριασμών, με στόχο τη διεξαγωγή τουλάχιστον δύο χιλιάδων πλειστηριασμών τον μήνα από τον Σεπτέμβριο του 2018. Φαίνεται ότι η αύξηση των πλειστηριασμών, αλλά και εν γένει η ρευστοποίηση περιουσιακών στοιχείων, κυρίως στις υπερχρεωμένες επιχειρήσεις, θεωρείται ύψιστης σημασίας από τις εποπτικές αρχές.

β) Η αύξηση των πωλήσεων. Το επόμενο χρονικό διάστημα, οι τράπεζες θα ξεκινήσουν τις πωλήσεις και μη εξυπηρετούμενων δανείων με εξασφαλίσεις. Το πιο εύκολο κομμάτι των πωλήσεων φαίνεται πως είναι τα μικρά καταναλωτικά δάνεια και τα χρέη από πιστωτικές κάρτες. Ωστόσο, σιγά σιγά εντός του 2018 οι τράπεζες θα πρέπει να επεκτείνουν τις πωλήσεις και στα μικρά επιχειρηματικά δάνεια, αλλά και στο corporate. Ανάλογες πιέσεις ασκούνται και σε σχέση με τα στεγαστικά δάνεια, αν και συχνά τονίζεται από τις διοικήσεις των τραπεζών ότι εντός του 2018 δεν υπάρχει προγραμματισμένη πώληση κόκκινων στεγαστικών δανείων. Πρόσφατα, η Τράπεζα της Ελλάδος κάλεσε τις τράπεζες να αναλάβουν τη ζημία και να προβούν στην πώληση του πιο προβληματικού μέρους των μη εξυπηρετούμενων στεγαστικών δανείων.

γ) Η ενεργός διαχείριση των μη εξυπηρετούμενων δανείων μέσα από τις εσωτερικές εξειδικευμένες μονάδες που έχουν συστήσει οι τράπεζες. Το πεδίο αυτό αναμενόταν να ενεργοποιηθεί μετά την ολοκλήρωση των πιο πρόσφατων stress tests. Στο εν λόγω πλαίσιο προβλέπονται ρυθμίσεις μακροχρόνιου χαρακτήρα και με μικρό ποσοστό κουρέματος, ανάλογα την οικονομική κατάσταση του δανειολήπτη.

Εκτός των ανωτέρω, μεγάλη πρόκληση για την εξυγίανση των δανειακών χαρτοφυλακίων θεωρούνται και συγκεκριμένα θεσμικά-νομικά εμπόδια, των οποίων η άρση θα ήταν σημαντικό να πραγματοποιηθεί το συντομότερο (Ξηρουχάκης 2018). Ενδεικτικά μπορεί εδώ να αναφερθεί καταρχάς η τροποποίηση αρκετών σημείων του Νόμου 3869/2015 (γνωστού και ως Νόμου Κατσέλη) που χρησιμοποιείται ως ασφαλές καταφύγιο για οφειλέτες, οι οποίοι ενώ μπορούν, δεν είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν (τυπικά παύει να ισχύει στις 31 Δεκεμβρίου 2018). Επίσης, σημαντική θα είναι και η άρση του τραπεζικού απορρήτου (για τους προσφεύγοντες στην προστασία του νόμου), καθώς και η περαιτέρω βελτίωση του Νόμου 4354/2015 για τη διαχείριση και μεταβίβαση απαιτήσεων.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί ότι ακόμη κι αν οι προαναφερθείσες πρωτοβουλίες, ενέργειες και μέθοδοι αποδώσουν, με αποτέλεσμα να επιτευχθεί ο στόχος της μείωσης των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων κατά 31 δισ. ευρώ ως το τέλος του 2019, τα 65 δισ. ευρώ προβληματικού χαρτοφυλακίου που θα απομένουν θα εξακολουθούν να συνιστούν ένα οξύ και δυσεπίλυτο πρόβλημα. Όσο κι αν η αποκλιμάκωση του προβλήματος συνιστά αναμφίβολα μια θετική εξέλιξη, ζητούμενο δεν είναι η απλή σταθεροποίηση σε απλώς αρνητικά επίπεδα, αλλά η προοπτική μιας ριζικότερης επίλυσής του. Όπως αναφέραμε και σε άλλα σημεία της εργασίας, η προοπτική αυτή δεν συναρτάται αποκλειστικά από τους χειρισμούς και τις μεθοδολογίες των τραπεζών, αλλά και από την βελτίωση συνολικότερα της οικονομικής κατάστασης στη χώρα.

9. Σύνοψη – Μελλοντικές προοπτικές

Στην παρούσα εργασία προσπαθήσαμε να αποτυπώσουμε την εικόνα του τραπεζικού συστήματος στην Ελλάδα εν έτει 2018, δηλαδή δέκα χρόνια μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης και οκτώ χρόνια μετά την έναρξη της ελληνικής οικονομικής κρίσης. Τα δέκα αυτά χρόνια υπήρξαν μια περίοδος εξαιρετικά πυκνών εξελίξεων σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο, με την Ελλάδα να φθάνει ακόμη και στο κατώφλι της εξόδου από την ευρωζώνη. Παράλληλα, ακόμα και η ίδια η συνοχή της ζώνης του ευρώ βρέθηκε να απειλείται από τις οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα βρέθηκε στη δίνη των εξελίξεων αυτών, ως οργανικό μέρος μιας χώρας σε κατάσταση ελεγχόμενης χρεωκοπίας και μιας οικονομίας βυθισμένης στην ύφεση. Δεν θα ήταν, συνεπώς, υπερβολή να ισχυριστούμε ότι τα τελευταία δέκα χρόνια το ελληνικό τραπεζικό σύστημα κλήθηκε να αντιμετωπίσει προκλήσεις που ίσως δεν αντιμετώπισε ποτέ άλλοτε στην σύγχρονη ιστορία του. Αυτός είναι ο λόγος που η συστηματική καταγραφή της παρούσας κατάστασής του έχει ιδιαίτερη σημασία.

Στο κεφάλαιο για την τραπεζική εποπτεία διαπιστώσαμε ότι το ελληνικό τραπεζικό σύστημα σήμερα καλείται να λειτουργήσει μέσα σε ένα σύνθετο, παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον όσον αφορά τους μηχανισμούς εποπτείας των τραπεζικών δραστηριοτήτων. Η έννοια της τραπεζικής εποπτείας έχει ουσιαστικά τρεις διαστάσεις: την διεθνή, την ευρωπαϊκή (στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωζώνης), αλλά και την ενδοελληνική. Οι τρεις αυτές διαστάσεις της τραπεζικής εποπτείας είναι σε μεγάλο βαθμό αλληλένδετες, προσπαθώντας να θωρακίσουν τη λειτουργία του τραπεζικού συστήματος έναντι κάθε είδους προβλέψιμων και απρόβλεπτων κινδύνων.

Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι, λόγω ακριβώς αυτού του παγκοσμιοποιημένου περιβάλλοντος, στο οποίο καλείται να λειτουργήσει το ελληνικό τραπεζικό σύστημα, η διεθνής και ευρωπαϊκή διάσταση της εποπτείας αποκτά τεράστια σημασία. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η μελλοντική βιωσιμότητα του ελληνικού τραπεζικού συστήματος εξαρτάται από την καλή κατάσταση του ευρωσυστήματος, το οποίο με τη σειρά του αποτελεί τμήμα του ευρύτερου διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος. Κατά συνέπεια, αν και το

ελληνικό τραπεζικό σύστημα είναι αναγκασμένο για πρώτη ίσως φορά στην ιστορία του νεοελληνικού κράτους να λειτουργεί μέσα σε τόσο πολύπλοκο δίκτυο εποπτείας, είναι προς το συμφέρον της Ελλάδας να υπάρξουν αποτελεσματικοί εποπτικοί μηχανισμοί. Και αυτό διότι οι μηχανισμοί αυτοί μπορούν να αποσοβούν ή να αμβλύνουν μεγάλες διεθνείς και ευρωπαϊκές κρίσεις, στις οποίες το τραπεζικό σύστημα μιας χώρας, όπως η Ελλάδα, είναι ιδιαίτερα ευάλωτο.

Σε ό,τι αφορά τις συγχωνεύσεις, θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε ότι μέσω της ραγδαίας αναδιάταξης του ελληνικού τραπεζικού χάρτη κατά την δεύτερη δεκαετία του 21ου αιώνα, το ελληνικό τραπεζικό σύστημα κλήθηκε να διαχειριστεί ένα κρίσιμο ζήτημα *κλίμακας*. Η δημιουργία τεσσάρων μεγάλων συστημικών τραπεζών (Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, Τράπεζας Πειραιώς, Eurobank και Alpha Bank) μπορεί να δίνει την εντύπωση υπερσυγκέντρωσης εντός του ελληνικού πλαισίου, θα πρέπει ωστόσο να προσεγγιστεί υπό το πρίσμα των τραπεζικών μεγεθών σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Οι τέσσερις μεγάλες συστημικές τράπεζες που προέκυψαν με την σύμφωνη γνώμη της ΕΚΤ αποτέλεσαν για την Ελλάδα ένα σημαντικό διαπραγματευτικό χαρτί στο πλαίσιο της προσπάθειας διατήρησης της συστημικής ευστάθειας με την αρωγή του ευρωσυστήματος.

Το ζήτημα, φυσικά, είναι κατά πόσον το σύστημα των τεσσάρων μεγάλων τραπεζών είναι κι αυτό μακροπρόθεσμα βιώσιμο. Οι συζητήσεις κατά το πρώτο εξάμηνο του 2018 περί ενός νέου γύρου συγχωνεύσεων με αφορμή τα πρόσφατα αποτελέσματα των stress tests και την ακόμη ανοικτή πληγή των «κόκκινων δανείων» κρούουν τον κώδωνα του κινδύνου εν όψει του μέλλοντος. Μοιάζουν να υπενθυμίζουν ότι η διαρκής αναδιάρθρωση ενός τραπεζικού συστήματος δεν αρκεί από μόνη της για την εξυγίανση του τραπεζικού τομέα σε μια χώρα. Κυρίως, δεν μπορεί να υποκαταστήσει την αναπτυξιακή προοπτική που μπορεί να δώσει μόνο η γενικότερη βελτίωση της οικονομίας, η μείωση της ανεργίας και η αναζωογόνηση των περιοχών εκείνων οικονομικής δραστηριότητας που επλήγησαν ιδιαίτερα από την κρίση.

Ένα από τα πιο δραματικά προβλήματα που αντιμετώπισε το ελληνικό τραπεζικό σύστημα κατά την υπό εξέταση περίοδο ήταν αυτό της ρευστότητας. Η μεγάλη εκροή καταθέσεων από την αρχή της χρήσης, το PSI, η αδυναμία

πρόσβασης των ελληνικών τραπεζών στις διεθνείς αγορές για άντληση χρηματοδότησης λόγω της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης, η επιδείνωση της ποιότητας των δανειακών χαρτοφυλακίων και η ραγδαία αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, καθώς και το διαρκές ενδεχόμενο εξόδου της Ελλάδας από την ευρωζώνη έφεραν τις τράπεζες κοντά στην πλήρη κατάρρευση. Η εξέλιξη αυτή αποφεύχθηκε στα μέσα του 2015 λόγω της επιβολής περιορισμών στην διακίνηση κεφαλαίων (capital controls).

Σε συνδυασμό με τους τρεις ως τώρα γύρους ανακεφαλαιοποιήσεων των τεσσάρων συστημικών τραπεζών αποφεύχθηκε το ενδεχόμενο κουρέματος των καταθέσεων νοικοκυριών και επιχειρήσεων και η κατάσταση σταθεροποιήθηκε σε σημαντικό βαθμό. Η σταθεροποίηση αυτή αντανακλάται και στην σταδιακή χαλάρωση των capital controls ήδη από τον Ιούλιο του 2016, καθώς και στην σημαντική μείωση της χρηματοδοτικής εξάρτησης των τραπεζών από την ΕΚΤ. Παρά ταύτα, το γεγονός ότι απαιτήθηκαν ως τώρα τρεις γύροι ανακεφαλαιοποίησης καταδεικνύει την μεγάλη δυσχέρεια ανάνηψης του τραπεζικού συστήματος μέσα σε συνθήκες συνεχιζόμενης κρίσης μιας ούτως ή άλλως όχι ιδιαίτερα ανταγωνιστικής οικονομίας.

Όσον αφορά τα «κόκκινα δάνεια» και τα μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα γενικότερα, είδαμε ότι το «τοξικό» αυτό πρόβλημα έχει την απαρχή του στην αλόγιστη χορήγηση εκ μέρους των τραπεζών κάθε είδους δανείων την περίοδο της επίπλαστης ευημερίας, δηλαδή κατά την δεκαετία του 2000. Την περίοδο της κρίσης, η σταδιακή αδυναμία εξυπηρέτησης ενός μεγάλου μέρους αυτών των δανείων από τους δανειολήπτες, οδήγησε σε έναν από τους βασικότερους παράγοντες επιβάρυνσης του χαρτοφυλακίου των τραπεζών. Ο πιστωτικός κίνδυνος και η ραγδαία επιδείνωση της ποιότητας χαρτοφυλακίου δανείων κατέληξαν να αποτελούν τη σημαντικότερη πηγή αστάθειας του ελληνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος και τον κύριο ανασταλτικό παράγοντα παροχής νέων δανείων στην πολύπαθη πραγματική οικονομία της χώρας.

Τα μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα έφθασαν στο υψηλότερο επίπεδό τους το 2016, ενώ κατά τα έτη 2017 και 2018 άρχισε να παρατηρείται αποκλιμάκωση του φαινομένου. Μετά την επιτυχή αναδιάρθρωση και ανακεφαλαιοποίησή του, ο τραπεζικός κλάδος καλείται να διαχειριστεί επιτυχώς τα προβληματικά

στοιχεία του ενεργητικού του, ώστε οι συνεργάσιμοι δανειολήπτες (όσοι, δηλαδή, βρίσκονται σε προσωρινή οικονομική δυσχέρεια) να διευκολυνθούν στην αποπληρωμή των δανείων τους και να ανακτηθεί σε μακροπρόθεσμη βάση η ρευστότητα που βρίσκεται δεσμευμένη σε μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Στόχος αυτής της διαδικασίας δεν είναι μόνο η επιστροφή στην κερδοφορία και η εκ νέου ενίσχυση της πραγματικής οικονομίας, αλλά και η αποφυγή μιας νέας ανακεφαλαιοποίησης των τραπεζών. Προς το σκοπό αυτό, επιβάλλεται οι τράπεζες να διευρύνουν άμεσα τις λύσεις που προτείνουν στους δανειολήπτες και να προχωρήσουν στη λήψη πιο δραστικών αποφάσεων σε ζητήματα, όπως η αναδιάρθρωση των βιώσιμων επιχειρήσεων και η εφαρμογή μιας οριστικής λύσης για τις μη βιώσιμες επιχειρήσεις, καθώς και ο εντοπισμός των στρατηγικών κακοπληρωτών.

Η συνεργασία των τραπεζών με την Τράπεζα της Ελλάδος και τις ευρωπαϊκές εποπτικές αρχές δείχνει ότι αποδίδει ήδη καρπούς και το πρόβλημα τίθεται σιγά σιγά υπό έλεγχο. Οι στόχοι που έχουν τεθεί ως τα τέλη του 2019 προβλέπουν ακόμα μεγαλύτερη μείωση των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων, κατά 31 δισ. ευρώ, κάτι που σημαίνει ότι, αν οι στόχοι αυτοί επιτευχθούν, αυτά θα περιοριστούν στα 65 δισ. ευρώ. Ο όγκος αυτός δεν είναι, φυσικά, καθόλου αμελητέος. Κατά συνέπεια, γίνεται σαφές ότι η διαδικασία επίλυσης του προβλήματος των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων θα είναι μακρά και επίπονη, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την προοπτική εκ νέου ενίσχυσης της πραγματικής οικονομίας. Μιας ενίσχυσης, που ακόμα κι όταν αρχίσει να πραγματοποιείται σε κάπως μεγαλύτερο βαθμό, θα πρέπει σίγουρα να είναι πλέον απαλλαγμένη από τις άφρονες δανειοδοτικές πρακτικές και νοοτροπίες της δεκαετίας του 2000.

Από την πλευρά των ίδιων των τραπεζών εκφράζεται αισιοδοξία για τις εξελίξεις το αμέσως επόμενο διάστημα. Σύμφωνα με τον πρόεδρο της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών και πρόεδρο της Eurobank N. Καραμούζη, «η κεφαλαιακή επάρκεια, η ποιότητα του ενεργητικού, οι συνθήκες ρευστότητας και η κερδοφορία των ελληνικών τραπεζών βαίνουν βελτιούμενες, τα σχέδια αναδιάρθρωσης οδεύουν στη σωστή κατεύθυνση και οι ελληνικές τράπεζες έχουν επιστρέψει σε οργανική κερδοφορία μετά από χρόνια σωρευτικών ζημιών στα πλαίσια μίας ανακάμπτουσας οικονομίας» (in.gr 17/12/2017). Όσον αφορά

τις βασικές προκλήσεις που έχουν να αντιμετωπίσουν οι ελληνικές τράπεζες το 2018, οι εκτιμήσεις επιτελικών στελεχών των τραπεζών εστιάζουν:

- α) Στην συνέχιση με επιτυχία της αντιμετώπισης του προβλήματος των μη εξυπηρετούμενων δανείων,
- β) Στη εξεύρεση τρόπων για την επανεκκίνηση της επενδυτικής διαδικασίας και την επιστροφή στην ανάπτυξη,
- γ) Στη διατήρηση της δυναμικής πορείας μείωσης της εξάρτησης των ελληνικών τραπεζών από τις κρατικές ενισχύσεις σε κεφάλαια και από το Ευρωσύστημα σε ρευστότητα,
- δ) Στη συνεπή υλοποίηση και εφαρμογή των σχεδίων αναδιάρθρωσης των ελληνικών τραπεζών.
- ε) Στην αύξηση του ρυθμού επιστροφής των καταθέσεων στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα,
- στ) Στο IFRS 9 (ΤτΕ 2018), το οποίο θα τεθεί σε εφαρμογή από το 2018 και θα αντικαταστήσει το μοντέλο πραγματοποιηθεισών ζημιών με το μοντέλο αναμενόμενων ζημιών, θα οδηγήσει σε υψηλότερες προβλέψεις με τις όποιες επιπτώσεις που αυτό συνεπάγεται για την κεφαλαιακή επάρκεια των τραπεζών,
- ζ) Στις νέες τεχνολογίες που θα αλλάξουν ριζικά το τραπεζικό σύστημα,
- η) Στη θετική πιστωτική επέκταση, στους πελάτες λιανικής, αλλά και στις επιχειρήσεις, και
- θ) Στην επιτυχή ολοκλήρωση των stress tests (in.gr 17/12/2017).

Κατά την άποψη μας, το κλίμα αισιοδοξίας που καλλιεργείται από την πλευρά των τραπεζικών στελεχών έχει σαν σκοπό λιγότερο να αποτυπώσει και περισσότερο να προλειάνει τις επερχόμενες εξελίξεις. Μέσα από τα θέματα που αναπτύξαμε σε αυτή την εργασία, είδαμε ότι οι διαδικασίες της αυστηρής και σύνθετης εποπτείας, της συγχώνευσης τραπεζών και της ριζικής αναδιάρθρωσης του τραπεζικού χάρτη της χώρας, της τριπλής ως τώρα ανακεφαλαιοποίησης και της δύσκολης διαχείρισης του προβλήματος των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων αποτελούν τις επιμέρους πτυχές μιας βαθιάς και δομικής κρίσης με ελληνική, ευρωπαϊκή, αλλά και διεθνή διάσταση. Η Ελλάδα και το τραπεζικό της

σύστημα καλούνται τα επόμενα χρόνια να αφομοιώσουν εποικοδομητικά τα μαθήματα που προέκυψαν μέσα από την οδυνηρή περιπέτεια της κρίσης, βαδίζοντας μάλιστα μέσα σε ένα ακόμα επισφαλές ευρωπαϊκό περιβάλλον. Δυστυχώς, η σταθεροποίηση και ανάκαμψη των τραπεζικών δεικτών στην Ελλάδα δεν μπορεί κατά τη γνώμη μας να χαρακτηριστεί ακόμα βιώσιμη, για δύο κυρίως λόγους.

Ο πρώτος είναι η μεγάλη διάρκεια της ευρύτερης οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Με την οικονομία ακόμα μη ανταγωνιστική, με πολλές από τις αναγκαίες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις να παραμένουν ζητούμενα και με την εξοντωτική υπερφορολόγηση να καταπνίγει την οικονομική δραστηριότητα, δεν διαφαίνεται αυτή τη στιγμή κάποια αισθητή βελτίωση της κατάστασης το αμέσως προσεχές διάστημα. Ο δεύτερος λόγος είναι οι απρόβλεπτες πολιτικές εξελίξεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η περίπτωση του Brexit, αλλά και οι πρόσφατες εκλογικές εξελίξεις (Απριλίου-Μαΐου 2018) στην Ιταλία αποδεικνύουν ότι η σταθεροποίηση ή και βελτίωση ορισμένων οικονομικών μεγεθών σε ευρωπαϊκό επίπεδο (π.χ. η άνοδος του ΑΕΠ της ευρωζώνης και η μείωση της ανεργίας) δεν αρκούν ακόμα για να αναχαιτίσουν τις τάσεις αμφισβήτησης ή και διάσπασης της ευρωζώνης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης γενικότερα. Μέσα σε αυτό τον κυκεώνα εξελίξεων, η κλίμακα των οποίων την ξεπερνά, η Ελλάδα καλείται να αφήσει πίσω της την βαθιά οικονομική κρίση και να περάσει σε ένα νέο μοντέλο ανάπτυξης για τις επόμενες δεκαετίες. Μαθαίνοντας από τα λάθη του παρελθόντος και αξιοποιώντας τα εργαλεία και τις προοπτικές του παρόντος, το ελληνικό τραπεζικό σύστημα μπορεί αναμφίβολα να διαδραματίσει έναν κομβικό ρόλο σε αυτή την νέα εποχή.

Βιβλιογραφία

- Αγγελόπουλος, Π. Χρ. (2013). *Τράπεζες και χρηματοπιστωτικό σύστημα*. Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλη.
- Αγουρίδης, Ι. (2017). Η αλήθεια για τις ανακεφαλαιοποιήσεις των τραπεζών.
<http://www.avgi.gr/article/10951/7851513/e-aletheia-gia-tis-anakephalaiopieiseis-ton-trapezon#> [Πρόσβαση: 24.5.2018]
- ΑΠΕ-ΜΠΕ, (2017). Οι προκλήσεις των τραπεζών για το 2018.
<http://www.in.gr/2017/12/17/economy/oi-prokliseis-twn-trapezwn-gia-to-2018#> [Πρόσβαση: 24.5.2018]
- Bankingnews (2016) «Από τις 18 συγχωνεύσεις τραπεζών τα τελευταία 3-4 χρόνια ποιες ήταν οι πιο επιτυχημένες;».
<http://bankingnews.gr/index.php?id=253662#> [Πρόσβαση: 24.5.2018]
- Γκινάλα, Α. (2018) *Εξαγορές και Συγχωνεύσεις στον τραπεζικό κλάδο*. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Ελληνική Ένωση Τραπεζών (2018) «Ευρωπαϊκή Τραπεζική Ένωση».
<https://www.hba.gr/EuropeanAssociation?sectiontype=SSM#>
[Πρόσβαση: 24.5.2018]
- Ελληνική Ένωση Τραπεζών - Οικονομικά στοιχεία ελληνικού τραπεζικού συστήματος (2018).
<https://www.hba.gr/Statistics/List?type=GreeceBrief#> [Πρόσβαση: 24.5.2018]

- Ελληνική Ένωση Τραπεζών - Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα το 2011 και το 2012 (2013). <https://www.hba.gr/Publications/Info/studies#> [Πρόσβαση: 24.5.2018]
- Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία: Οικονομικές Στατιστικές του Δημοσίου. http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Government_finance_statistics/el# [Πρόσβαση: 24.5.2018]
- ECB, Monthly Bulletin, Φεβρουάριος 2007, “The EU arrangements for financial crisis management”, 81 επ., και “Διαδικασίες σχετικά με την παροχή έκτακτης ενίσχυσης σε ρευστότητα”, αναρτημένο στο δικτυακό τόπο της ΕΚΤ.
<http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/elaprocedures.el.pdf#>
[Πρόσβαση: 24.5.2018]
- Η Καθημερινή - Ο Δήκτης (23/04/2013) «Εύσημα της S&P στην Τράπεζα της Ελλάδος».
<http://www.kathimerini.gr/486483/article/oikonomia/epixeirhseis/o-dhktis#> [Πρόσβαση: 24.5.2018]
- Κολλίντζας, Τ., Ψαλιδόπουλος, Μ., Καραμούζης, Ν., Χαρδούβελης, Γ. (2009) «Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές». Έκδοση: Οικονομία & Αγορές, Eurobank Resarch, Τόμος IV, Τεύχος 8.
<http://hardouvelis.gr/el/h-krish-tou-2007-2009-ta-aitia-h-antimetopish-kai-oi-prooptikes#> [Πρόσβαση: 24.5.2018]
- Κορμά, Β. (2016). «Οικονομική κρίση και οι επιπτώσεις της στον ελληνικό τραπεζικό κλάδο». Λευκωσία: ΑΠΚΥ.
- Κουγιάννου, Α. (2015). https://www.huffingtonpost.gr/2015/09/19/politiki-xroniko_n_8158122.html# [Πρόσβαση: 24.5.2018]

- Κώνστας, Χ. Ν. (2018) «Μήπως τα stress tests μας οδηγήσουν σε συγχωνεύσεις τραπεζών;». *Liberalgr*.
<https://www.liberalgr/arthro/193647/oikonomia/2018/mipos-ta-Stress-Tests-mas-odigisoun-se-sugchoneuseis-trapezon.html#> [Πρόσβαση: 24.5.2018]
- Λαμπρακοπούλου, Κ. (2016) Οι συγχωνεύσεις στον Ελληνικό Τραπεζικό χώρο μετά το 2012 και η εδραίωση της εταιρικής κουλτούρας. Αργίριο: Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Μήλας Κ., Παναγιωτίδης, Θ. (2017) Άποψη: «Βαρίδι τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια για την οικονομία». *kathimerini.gr*.
<http://www.kathimerini.gr/924986/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/apoyh-varidi-ta-mh-e3yphretoymena-daneia-gia-thn-oikonomia#> [Πρόσβαση: 24.5.2018]
- Μητράκος, Θ. (2016). «Κόκκινα Δάνεια» Επιχειρήσεων και Ελληνικός Τουρισμός. Διαχείριση μη εξυπηρετούμενων δανείων: πρόκληση για την επιστροφή στην ανάπτυξη (2007-2015).
https://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/Speeches/Displtem.aspx?Item_ID=341&List_ID=b2e9402e-db05-4166-9f09-e1b26a1c6f1b# [Πρόσβαση: 24.5.2018]
- Μουρμούρας, Ι. (2015). *Η Διπλή Κρίση Δημόσιου Χρέους – Τραπεζών*. Τόμος Α', 2η Έκδοση. Αθήνα: Γερμανός.
- Μουστάκη, Α. (2016). *Οι σύγχρονες οικονομικές κρίσεις και οι επιπτώσεις στον τραπεζικό κλάδο και την πραγματική οικονομία - η περίπτωση της ελληνικής κρίσης-2010-2015*. Λευκωσία: ΑΠΚΥ.
- Ναυτεμπορική (2018).
<http://www.naftemporiki.gr/finance/story/1325145/nea-xalarosi-ton-capital-controls#> [Πρόσβαση: 24.5.2018]

- Νικήτας, Σ. (2013). Όταν άρχισε η κρίση: Η κατάρρευση της Lehman Brothers. <http://www.news247.gr/afieromata/otan-archise-i-krisi-i-katarreysi-tis-lehman-brothers#> [Πρόσβαση: 24.5.2018]
- Ξένου, Ε. (2014) *Συγχωνεύσεις και εξαγορές στον τραπεζικό τομέα*. Πειραιάς: Πανεπιστήμιο Πειραιώς.
- Ξηρουχάκης, Η. (2018). Ο Γόρδιος Δεσμός των Μη Εξυπηρετούμενων Ανοιγμάτων («Κόκκινων» Δανείων). Capital.gr. <http://www.capital.gr/arthra/3287664/o-gordios-desmos-ton-mi-exupiretoumenon-anoigmaton-kokkinon-daneion#> [Πρόσβαση: 24.5.2018]
- Ruparel, R. (2015). Το πώς, τι, πότε και γιατί των ελληνικών capital controls; Άρθρο, <https://openeurope.org.uk/today/blog/the-how-what-when-and-why-of-greek-capital-controls#> [Πρόσβαση: 24.5.2018]
- Σαρδελής, Χ. (2013). *Κρίση και Προοπτικές Ανάκαμψης: Ανακεφαλαιοποίηση Τραπεζών και Χρηματοδότηση της Οικονομίας*. ΚΜΕ του ΕΒΕΑ. www.acci.gr/images/KrisiKaiProoptikesAnaptyksis.docx# [Πρόσβαση: 24.5.2018]
- Σελεβάκου, Μ, & Ψιμοπούλου, Α. Σ. (2013). *Συγχωνεύσεις τραπεζικών ιδρυμάτων – Η περίπτωση της συγχώνευσης ΕΤΕ – Eurobank*. Πειραιάς: ΤΕΙ Πειραιά.
- Συριόπουλος, Κ. & Παπαδάμου, Στ. (2014). *Εισαγωγή στην τραπεζική οικονομική και τις κεφαλαιαγορές*. Αθήνα: Utopia.
- Τράπεζα της Ελλάδος - Ευρωπαϊκό Σύστημα Χρηματοοικονομικής Εποπτείας (2018). <https://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Supervision/financialsupervision/default.aspx#> [Πρόσβαση: 24.5.2018]

- Τράπεζα της Ελλάδος - Πλαίσιο Εποπτείας (2018). *Οι εποπτικές αρμοδιότητες της Τράπεζας της Ελλάδος στο νέο χρηματοοικονομικό περιβάλλον.*
<https://www.bankofgreece.gr/BoGDocuments/%CE%A0%CE%BB%CE%B1%CE%AF%CF%83%CE%B9%CE%BF%CE%95%CF%80%CE%BF%CF%80%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82%CE%91%CF%81%CE%BC%CE%BF%CE%B4%CE%B9%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B5%CF%82.pdf#> [Πρόσβαση: 24.5.2018]
- Τράπεζα της Ελλάδος - Προληπτική Εποπτεία (2018).
<https://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Supervision/prudsupervision/default.aspx#> [Πρόσβαση: 24.5.2018]
- Τράπεζα της Ελλάδος, (2014). «Το χρονικό της μεγάλης κρίσης: Η Τράπεζα της Ελλάδος». Αθήνα: ΤτΕ.
- Τράπεζα της Ελλάδος, (2014, 2015, 2016), Στατιστικά στοιχεία σχετικά με τη ροή των καταθέσεων.
<https://www.bankofgreece.gr/Pages/default.aspx#> [Πρόσβαση: 24.5.2018]
- Τράπεζα της Ελλάδος, (2012). Έκθεση για την Ανακεφαλαιοποίηση και Αναδιάρθρωση του Ελληνικού Τραπεζικού Τομέα.
<https://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/%CE%88%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%BD%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CE%B5%CF%86%CE%B1%CE%BB%CE%B1%CE%B9%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%AF%CE%B7%CF%83%CE%B7.pdf#> [Πρόσβαση: 24.5.2018]
- Troika Watch Newsletter. Τι είναι η Τρόικα.
<http://www.troikawatch.net/el#> [Πρόσβαση: 24.5.2018]

Κατάλογος Εικόνων

- Εικ. 1.: Στρατόπουλος, Γ., (2016). «Η ανατομία του δημόσιου χρέους». *Protagon.gr*. <http://www.protagon.gr/epikairoτητα/poioi-einai-oi-megaloi-prwtagwnistes-tis-krisis-44341082501> [Πρόσβαση: 24.5.2018].
- Εικ. 2. : Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας κατά τον μήνα Δεκέμβριο από 2004- 2017, Γράφημα
- Εικ. 1. Στρατόπουλος, Γ. 2016. «Η ανατομία του δημόσιου χρέους». *Protagon.gr*. <http://www.protagon.gr/epikairoτητα/poioi-einai-oi>, Διάγραμμα:
- Εικ. 2. ΕΛΣΤΑΤ, Εργατικό δυναμικό 2017. Γράφημα: Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας κατά τον μήνα Δεκέμβριο από 2004-2017. <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJ002/>
- Εικ. 3. ΠΗΓΗ: ΕΕΤ – Ισολογισμός και αποτελέσματα χρήσης 2016, 2015 και 2014 για τις 4 συστημικές ελληνικές τράπεζες
- Εικ. 4. Στοιχεία ισολογισμού & αποτελεσμάτων εμπορικών τραπεζών Α' εξαμήνου 2017 (ποσά σε εκατ. ευρώ)
- Εικ. 5. Στοιχεία ισολογισμού & αποτελεσμάτων τραπεζικών ομίλων Εννεαμήνου 2017 (ποσά σε εκατ. ευρώ)
- Εικ. 6-9. (2014) Το χρονικό της μεγάλης κρίσης: Η Τράπεζα της Ελλάδος 2008-2013. Διάγραμμα 5, 9, 11, 12.
- Εικ. 10. Διάγραμμα 4.1. (2016). <http://www.bankofgreece.gr/pages>.
- Εικ. 11. (2016). <http://www.bankofgreece.gr/pages>. Διάγραμμα 4.2.

- Εικ. 12. Μητράκος, Θ. (2016). «Κόκκινα Δάνεια» Επιχειρήσεων και Ελληνικός Τουρισμός. Διάγραμμα: Δάνεια σε καθυστέρηση ανά κατηγορία χαρτοφυλακίου (2007-2015)
- Εικ. 13. Παναγιωτίδης, Θ. (2017). «Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια και η ανάπτυξη».
<https://www.liberal.gr/arthro/160098/apopsi/arthra/ta-mi-exupiretoumena-daneia-kai-i-anaptuxi.html>.
- ΕΛΣΤΑΤ: Εργατικό δυναμικό/Δεκέμβριος 2017,
<http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJ002#> Γράφημα. 1